

Povezanost doživljaja otpornosti unutar vlastite obitelji i procijenjenih rizičnih ponašanja kod srednjoškolaca

Hasikić, Alen

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:552777>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Alen Hasikić

POVEZANOST DOŽIVLJAJA OTPORNOSTI UNUTAR VLASTITE OBITELJI I
PROCIJENJENIH RIZIČNIH PONAŠANJA KOD SREDNJOŠKOLACA

Diplomski rad

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

POVEZANOST DOŽIVLJAJA OTPORNOSTI UNUTAR VLASTITE OBITELJI I
PROCIJENJENIH RIZIČNIH PONAŠNJA KOD SREDNJOŠKOLACA

Diplomski rad

Studij: Jednopedmetni izvanredni diplomski studij pedagogije

Mentorica: doc. dr. sc. Nataša Vlah

Student: Alen Hasikić

Matični broj: 20361

U Rijeci,

Lipanj, 2017.

Zahvaljujem se mentorici doc. dr.sc. Nataši Vlah na sugestijama, savjetima i prijedlozima pri izradi ovoga rada,

Ujedno, zahvaljujem svojim roditeljima na bezuvjetnoj podršci,

I hvala svim učenicima Srednje škole Mate Blažine u Labinu koji su se rado odazvali pri istraživanju te tako doprinijeli nastanku ovoga rada.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski rad izradio samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentoricom. U izradi rada pridržavao sam se Uputa za izradu diplomskog rada i poštivao odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.

Vlastoručni potpis:

SAŽETAK

Temeljni cilj rada je bio prikazati povezanost između obiteljske privrženosti i komunikacije te religioznosti u obitelji naspram rizičnih ponašanja, koja su grupirana u tri dimenzije: bezvoljnost i rastresenost, markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari, te agresivno ponašanje. Postavljene su dvije hipoteze, prema kojima postoji negativna povezanost između obiteljske privrženosti i komunikacije i rizičnih ponašanja, odnosno učenici koji su procijenili višim vrijednostima obiteljsku privrženost i komunikaciju iskazuju i manje rizičnih ponašanja. I druga hipoteza, prema kojoj također postoji negativna povezanost između religioznosti u obitelji i rizičnih ponašanja, tj. da učenici koji su procijenili višim vrijednostima religioznost u obitelji manifestiraju manje rizičnih ponašanja. U istraživanju su sudjelovali učenici Srednje škole „Mate Blažina“ u Labinu, (N=202). Rezultati su obrađeni deskriptivnom statistikom i Spearmanovom korelacijom. Prema osnovnim rezultatima istraživanja utvrđeno je da nema povezanosti obiteljske privrženosti i komunikacije, te rizičnih ponašanja (bezvoljnost i rastresenost i markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari), dok je niska i negativna povezanost kod rizičnog ponašanja: agresivnost. Što se tiče druge hipoteze, djelomično je potvrđena, s obzirom na to da je utvrđena negativna i umjerena povezanost između religioznosti u obitelji i rizičnog ponašanja bezvoljnost i rastresenost, dok između religioznosti u obitelji i rizičnog ponašanja markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari nema povezanosti, a pozitivna i niska povezanost utvrđena je između religioznosti u obitelji i agresivnog ponašanja.

Ključne riječi: obiteljska privrženost, komunikacija, rizična ponašanja, učenici, religioznost

SUMMARY

The basic objective of the paper was to show the link between family attachment and communication, and religiosity in the family as opposed to risk behaviour, which are grouped into three dimensions: apathy and distraction, skipping classes and consumption of psychoactive substances, and aggressive behaviour. There are two hypotheses that show that there is a negative correlation between family affiliation and communication, and risk behaviour, namely that students who have assessed family attachment and communication higher values also show less risk behaviours. The other hypothesis also presumes a negative correlation between family religiosity and risk behaviour, that is, that students who have assessed religiousness in the family as a higher value manifest less risk behaviours. The students of the "Mate Blazina" High School in Labin participated in the study (N= 202). The results were processed by descriptive statistics and Spearman correlation. According to basic research results, it is established that there is no correlation between family attachment and communication, and risk behaviour (apathy and distraction, and skipping classes and consumption of psychoactive substances), while there is also a low and negative correlation with risk behaviour: aggressiveness. As far as the other hypothesis is concerned, it is partially confirmed, given that the negative and moderate correlation between religiousness in the community and the risk behaviour is determined by apathy and distraction, whereas between the religiousness in the family and the risk behaviour – skipping classes and consumption of psychoactive substances – there is no correlation, and a positive and low correlation was determined between family religiosity and aggressive behaviour.

Keywords: Family Attitude, Communication, Risk Behaviour, Students, Religion

SADRŽAJ

1. UVOD	2
2. OTPORNOST	3
2.1. Definiranje pojma otpornosti.....	3
2.2. Otpornost pojedinca.....	4
2.3. Otpornost obitelji.....	5
2.4. Proces obiteljske otpornosti prema F. Walsh (2006).....	8
2.4.1. Obiteljski sustav vjerovanja	9
2.4.2. Model obiteljske organizacije	9
2.4.3. Procesi komunikacije	9
3. RIZIČNA PONAŠANJA SREDNJOŠKOLACA	11
3.1. Definiranje pojma rizičnih ponašanja	11
3.2. Oblici rizičnih ponašanja	13
3.2.1. Nemarnost i lijenost	15
3.2.2. Rizična seksualna ponašanja	15
3.2.3. Upotreba alkohola i psihoaktivnih tvari.....	16
3.2.4. Apsentizam kod srednjoškolaca.....	17
3.2.5. Pregled istraživanja u kojima je utvrđivana povezanost otpornosti obitelji i rizičnih ponašanja.....	18
4. SVRHA, CILJ I HIPOTEZA	20
4.1. Svrha rada	20
4.2. Cilj i hipoteza.....	20
5. METODA.....	21
5.1. Uzorak ispitanika	21
5.2. Mjerni instrumenti	22
5.2.1. Mjerni instrument za ispitivanje obiteljske otpornosti.....	22
5.2.2. Mjerni instrument za ispitivanje rizičnih ponašanja	24
5.3. Prikupljanje podataka	25
5.4. Obrada podataka	25
6. REZULTATI.....	26
6.1. Tablice frekvencija	26
6.2. Deskriptivni rezultati	66
6.3. Povezanosti	67

7. INTERPRETACIJA	68
7.1. Verifikacija hipoteza.....	68
7.1.1. Prva hipoteza.....	68
7.1.2. Druga hipoteza	69
7.2. Ograničenja istraživanja i preporuke za buduća istraživanja	71
7.3. Implikacije za praksu.....	71
8. ZAKLJUČAK	73
9. LITERATURA.....	74
10. PRILOZI.....	80

1. UVOD

U različitim se literaturama obitelj promatra kao primarna sredina u kojoj dijete odrasta i sazrijeva. Tijekom odrastanja djeteta, ponajviše u adolescentsko vrijeme dolazi do sukoba i konflikata unutar obitelji. No, često dolazi i do poremećaja odnosa između članova i nekvalitetne komunikacije. Foster i Robin (1989, prema Pillay 1998) primijetili su da je takva neučinkovita komunikacija u obitelji povezana s emocionalnim problemima adolescenata, te posebno poremećajima u ponašanju, kao i agresivnim ponašanjem. Ukoliko neučinkovita komunikacija potraje te dođe do trajnijih narušenih odnosa, to za posljedicu može predstavljati rizični čimbenik za pojavu maloljetničke delikvencije u adolescentovu životu. Stoga, obitelj kao sredina koja ima veliki utjecaj na dijete, trebala bi ojačavati svoje zaštitne mehanizme kao što su privrženost u obitelji i kvaliteta komunikacije, ali i religioznost, koje pridonose smanjenju u rizičnih ponašanja. Navedeni zaštitni mehanizmi predstavljaju tzv. otpornost (eng. *resilience*).

Nadalje, kako bi se utvrdila povezanost obiteljske otpornosti kroz dvije dimenzije, odnosno obiteljsku privrženost i komunikaciju te religioznost u obitelji, provest će se istraživanje s ciljem utvrđivanja relacije povezanosti navedenih dimenzija otpornosti i samoprocijenjenih rizičnih ponašanja srednjoškolaca. Kako bi se ostvario cilj rada provest će se sljedeći zadaci: elaboriranje relevantne literature i recentnih istraživanja, provođenje empirijskog istraživanja, interpretacija rezultata i navođenje potencijalnih implikacija za pedagošku praksu.

2. OTPORNOST

Koncept otpornosti datira iz polovice prošlog stoljeća te se smatra izuzetno važnim konceptom u suvremenim društvenim znanostima. Konceptualizacija i operacionalizacija ovog koncepta predstavlja izazov svima koji se bave utjecajem i povezanošću rizičnih i zaštitnih čimbenika. Pri definiranju otpornosti kao zaštitnog čimbenika, odnosno mehanizma, pažnju je moguće usmjeriti na različite aspekte tog fenomena; na obilježje pojedinca/obitelji/zajednice, procese ili ishod. U ovom je radu fokus na otpornosti pojedinca unutar vlastite obitelji. U sljedećem poglavlju detaljnije će se definirati pojam otpornosti, te objasniti što se podrazumijeva pod terminima otpornost pojedinca i otpornost obitelji.

2.1. Definiranje pojma otpornosti

Leksem „otpornost“ dolazi od latinskog glagola „resilire“, a znači skloniti, (po)vratiti se, odskočiti. Prema Anićevu rječniku, otpornost (eng. *resilience*) definirana je kao sposobnost (tijela ili čega drugoga) da se nečemu odupre, odnosno izdržljivost, dok se u biologiji na otpornost gleda kao sposobnost vrste da se suoči s različitim uvjetima preživljavanja. Dakle, obilježje otpornosti pripisuje se onome koji je snažan ili izdržljiv. Unutar socijalno-pedagoškog područja, otpornost se promatra kao zaštitni čimbenik naspram rizičnih čimbenika. S obzirom na način izučavanja koncepta otpornosti, s vremenom, mijenjale su se i determinacije. Neke od recentnijih definicija otpornosti jest i definicija Al Sieberta (2006), koji otpornost promatra kao sposobnost pojedinca da se brzo oporavi nakon neke nesreće, problematične situacije, odnosno neugodnog i stresnog događaja, pri čemu je oporavak popraćen nadvladavanjem izvora stresa i to bez pojave disfunkcionalnog ponašanja. S njegovim stajalištem slažu se i Chrittle, Jolivet, Nelson, Scott i Terrance (2002, prema Doležal, 2006), koji smatraju kako je otporan pojedinac onaj koji unatoč izloženosti rizičnim okolnostima i faktorima, pronađe odgovarajuće bihevioralne načine nošenja sa stresnim situacijama. Često se otpornost promatra i kao okvir vjerovanja u kojima pojedinac, u određenoj nepovoljnoj situaciji koja predstavlja izazov, praćen rizičnim faktorima, postiže dobre rezultate (Urbanac, 2000). Slično određenje daje i Garmzey (1991, prema Doležal, 2006:88), pa ovaj pojam određuje kao „mogućnost kompetentnog funkcioniranja unatoč emotivnim poteškoćama“. Uz to, Delale (2001) opisuje otpornost kao opći okvir sustava vjerovanja kroz koji pojedinci procjenjuju događaje i situacije u okolini. Kada se pojam

otpornosti promatra kroz prizmu dječje sposobnosti, onda valja istaknuti definiciju Ajduković (2000) prema kojoj su otporna djeca kompetentna, pritom objašnjava kako i takva djeca preživljavaju nepovoljne životne okolnosti, te da im treba posvetiti odgovarajuću podršku. Garmzey (1991) i Grotberg (1998, prema Doležal, 2006), smatraju da je otpornost jednako važna na više razina te je povezana s: *individualnim karakteristikama pojedinca*, koje se odnose na temperament, kognitivne vještine, sposobnost samoregulacije ili kapacitet stvaranja trajne privrženosti; zatim *socijalnim odnosima*, odnosno *obiteljskom podrškom*, pri čemu se misli na interakcije unutar obitelji, stil roditeljstva, privrženost i obiteljska kohezija, obiteljske vrijednosti), i naposljetku, *moгуćnosti iskorištavanja resursa (podrške) zajednice*, a obuhvaćaju podršku izvan obitelji, obrazovne i zdravstvene prilike i sl.)

Navedeni koncept, može se promatrati na razini pojedinca i obitelji, pa se može govoriti o otpornosti pojedinca i otpornosti obitelji.

2.2. Otpornost pojedinca

Rezultati brojnih istraživanja dječjeg razvoja pokazali su da razvoj otpornosti počinje već od najranijih dana djetetovog života, a usvojeni načini reagiranja i suočavanja sa stresnim događajima iz ranog djetinjstva u velikoj mjeri utječu na kasniji razvoj i nošenje sa životnim nedaćama, problemima i stresom (Rak i Patterson, 1996; Masten i Coatsworth, 1998; Masten, 2001; Horning i Rouse, 2002). Luthar, Cicchetti i Becker (2000) navode postojanje dvaju ključnih obilježja na temelju kojih se može reći da je pojedinac otporan:

1. izloženost nepovoljnim životnim situacijama i rizicima
2. prevladavanje prijetnje i pozitivan ishod unatoč iskustvu visokog stresa i problema.

Siebert (2005) tvrdi da svaki pojedinac ima prirođen potencijal za razvoj otpornosti u bilo kojoj fazi života. Isti autor tumači da pojedinac može razviti otpornost na 5 razina, a to su:

1. održavanje osobne emocionalne stabilnosti
2. sposobnost usmjeravanja na okolinu
3. sposobnost usmjeravanja i brige za sebe
4. dobro razvijene vještine za fleksibilnost i prilagodljivost
5. otvorenost prema novim, ugodnim i sretnim iskustvima.

Uz to, Doležal (2006) prema Bickart i Wolin (1997) iznosi karakteristike otpornosti koje se vezuju uz pojedinca, pri čemu izdvaja sljedeće:

1. oštroumnost – navika postavljanja smislenih pitanja i davanja iskrenih odgovora
2. neovisnost – izgrađena emocionalna i fizička distanca od teških osjećaja, upravljanje vlastitim životom
3. odnosi – stvaranje i održavanje kvalitetnih veza s drugim ljudima
4. inicijativnost - traganje za znanjem, uživanje u rješavanju problema
5. kreativnost - izražavanje kroz umjetničke forme
6. humor – „zbijanje šala“ na vlastiti račun
7. moral – djelovanje iz savjesti.

2.3. Otpornost obitelji

„Kao primarna socijalizacijska 'jedinica', obitelj je najvažniji kontekst za prevenciju mnogih problema, poremećaja i bolesti...“ (Ferić, 2008). Govoreći o rizičnim čimbenicima u obitelji koji mogu doprinijeti uključivanju mladih u rizična ponašanja ili razvoju poremećaja u ponašanju Harachi (2000) i Catalano i sur. (2002) prema Ferić (2008), navode:

- obiteljsku kriminalnu povijest
- probleme u vođenju obitelji
- obiteljske sukobe
- uključenost ili pozitivne stavove prema zlouporabi droga i kriminalnom ponašanju.

„Obiteljska otpornost predstavlja procese suočavanja i adaptacije koji se odvijaju u obitelji kao funkcionalnoj jedinici“ (Walsh, 2006:15). Otpornost kao sposobnost obnavljanja obiteljskih odnosa nakon stresnog iskustva jedan je od važnijih potencijala za stvaranje emocionalne povezanosti između članova obitelji i za održavanje njene cjelovitosti (Van Hook, 2008). Osim toga, obiteljska otpornost doprinosi razvoju individualne otpornosti, ali i obrnuto, pa tako svaki član obitelji može na svoj način doprinijeti razvoju obiteljske otpornosti (Simon, Murphy i Smith, 2005). Ono što se pokazalo neizmjerljivo važnim u održavanju obiteljske otpornosti jest poticanje emocionalnih veza između članova obitelji, konstruktivno i zajedničko nalaženje rješenja problema, trajna međusobna podrška i to osobito članu obitelji koji je izložen izvoru stresa (Olson, 2000). Openshaw (2011) u svojoj doktorskoj disertaciji navodi sljedeće čimbenike koji jačaju otpornost obitelji: sustav

vjerovanja, davanje smisla nedaćama, pozitivna perspektiva, transcendentalnost i duhovnost, organizacijski obrasci u obitelji, fleksibilnost, povezanost, socijalni i ekonomski resursi, komunikacija i procesi rješavanja problema, jasnoća, emocionalna ekspresija, zajedničko rješavanje problema. Slično navodi i Walsh (1996), te kao čimbenike koji doprinose otpornosti obitelji navodi: davanje smisla nedaćama, snagu i zadržavanje pozitivne perspektive, duhovnost i sustav vrijednosti te u kasnijim radovima (Walsh, 2003) dodaje i organizacijske kvalitete kao što su: fleksibilnost, povezanost, komunikacija i sposobnost korištenja resursa. Sheridan, Sjuts i Coutts (2013) navode kako su ključne karakteristike otpornih obitelji povezanost, prilagodljivost, komunikacija, afektivna prisutnost, uključenost, pozitivno roditeljstvo i rješavanje problema. Konstelacija navedenih karakteristika ima podržavajuću ulogu u obitelji u vrijeme izazova i krize, pri čemu pomažu obiteljima da se uspješno prilagode novonastaloj situaciji.

Tablica 1. *Obilježja otpornih obitelji* (Sheridan, Sjuts i Coutts, 2013)

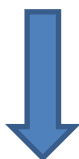
POVEZANOST	bliska emocionalna povezanost članova obitelji te razina samostalnosti koju svaki član obitelji osjeća u obiteljskom sustavu
PRILAGODLJIVOST/ FLEKSIBILNOST	sposobnost obitelji da modificira pravila, uloge i vodstvo kako bi ponovo uspostavila ravnotežu između članova obitelji i obiteljskog sustava te obiteljskog sustava i zajednice
KOMUNIKACIJA	razmjena informacija, ideja, osjećaja između članova obitelji
AFEKTIVNA PRISUTNOST	spremnost člana obitelji da pokaže interes za i poštovanje prema aktivnostima drugih članova obitelji
RODITELJSKA UKLJUČENOST	roditeljska predanost (psihološka, emocionalna i ponašajna) u podržavanju učenja i razvoja djeteta
POZITIVNO RODITELJSTVO	osiguravanje sigurnog i poticajnog okruženja, stvaranje pozitivnog okruženja za učenje, korištenje asertivne discipline, realna očekivanja i briga o sebi kao o roditelju
RJEŠAVANJE PROBLEMA	sustavni proces koji omogućuje pojedincu formuliranje rješenja za identificiranje problema

Način na koji se obitelj može suočiti s vlastitim okruženjem, koje u sebi nose rizične i zaštitne čimbenike, a zatim i potencijalne posljedice za dijete, koje se mogu očitovati kao nepovoljni

izlazi (ishodi) za dijete ili kao pozitivan razvoj mogu se prikazati shematski prema Ferić (2008).

RIZIČNI ČIMBENICI

Konflikti u obitelji
Nasilje u obitelji
Učestale stresne situacije
Nedosljedna disciplina
Nerealna očekivanja roditelja
Visoko rizična ponašanja roditelja
Nedostatak socijalne podrške
Socijalna izolacija obitelji

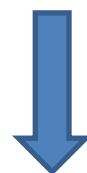
Neki od mogućih nepovoljnih izlaza

Nedostatak socijalnih i životnih vještina
Nasilje
Laganje
Krađe
Bježanje od kuće
Agresivno ponašanje
Delikvencija

ZAŠTITNI ČIMBENICI

pozitivni topli odnosi u obitelji
jasno definirane uloge u obitelji
pozitivan brak roditelja, sklad
prihvaćanje promjena
učinkovita komunikacija i
usmjerena na rješavanje problema
zajedničko vrijeme, obiteljske tradicije
financije (zadovoljavajućim ekonomski status)

Duhovnost u obitelji
Zdravlje članova obitelji
Mrežna podrška

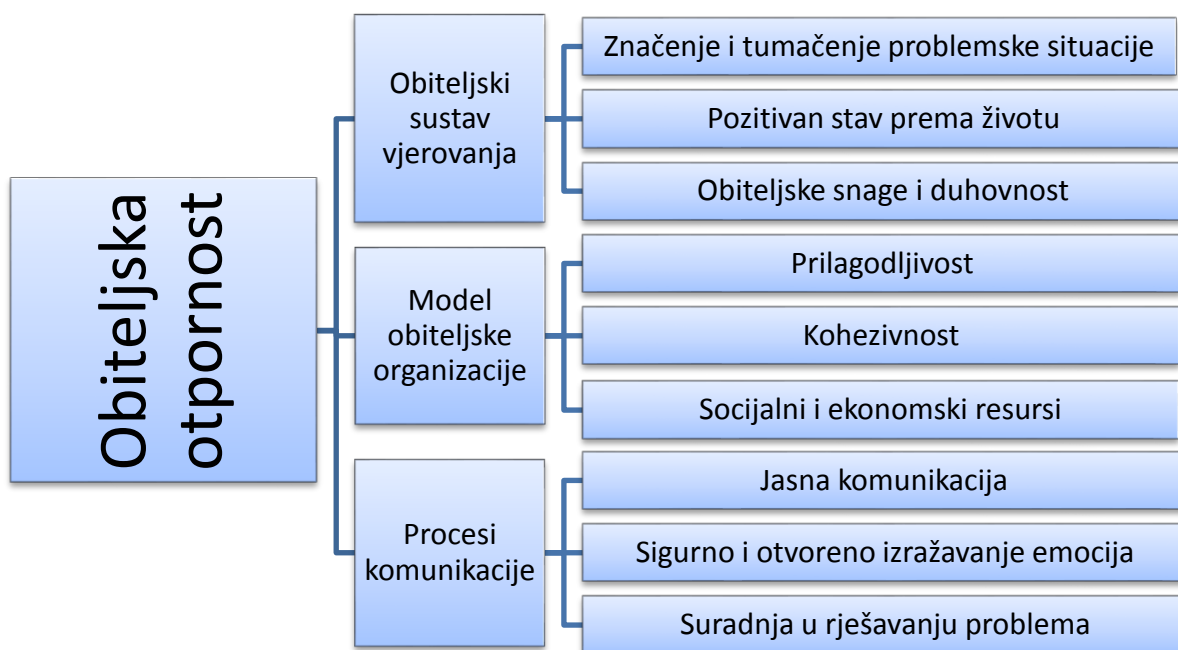
Pozitivan razvoj djece

dobre socijalne i životne vještine
pozitivan ja-koncept
samopouzdanje i samopoštovanje
samopovjerenje
osjećaj kontrole
Socijalna odgovornost

2.4. Proces obiteljske otpornosti prema F. Walsh (2006)

Proučavajući fenomen obiteljske otpornosti, Froma Walsh (2006) utvrdila je da snage koje obitelj koristi kako bi prevladala krizu ili stres ovise o njenim sposobnostima da se zaštiti, (re)organizira i nastavi ispunjavati svoje funkcije. Drugim riječima, uspješnost obitelji da prevlada stresnu situaciju i da se prilagodi na nove okolnosti ovisi o tome na koji način se obitelj: a) uspješno nosi s otežavajućim okolnostima; b) štiti od djelovanja stresa; c) funkcionalno organizira; d) uspijeva nastaviti svakodnevni život tijekom trajanja stresne situacije. Stoga je za svaku obitelj osobito vrijedno razvijanje, očuvanje i unaprjeđivanje kapaciteta za otpornost. Nadalje, obiteljska se otpornost u tom slučaju grana na 3 konstrukta: Obiteljski sustav vjerovanja, Modeli obiteljske organizacije i Procesi komunikacije, koji se zatim dalje granaju, pri čemu svaki zauzima još 3 podkonstrukta. U nastavku će se navedeni konstrukti prikazati grafički, a zatim i objasniti.

Slika 1. Grafički prikaz procesa obiteljske otpornosti

2.4.1. Obiteljski sustav vjerovanja

Obiteljski sustav vjerovanja objašnjava kako neka obitelj gleda na krizu i podrazumijeva dodatna tri konstrukta: 1.) sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama koja obuhvaća sljedeće komponente: a) otpornost utemeljena na odnosima, b) normalizacija i kontekstualizacija nevolja, c) osjećaj koherentnosti, odnosno poimanje krize kao smislenog i rješivog izazova, d) traženje uzroka i objašnjenja. 2.) zadržavanje pozitivne perspektive, a odnosi se na: a) nadu, optimizam, povjerenje, b) hrabrost, usmjerenost na snage i potencijale, c) aktivno postupanje izazovima i ustrajnost, d) savladavanje onog što je moguće i prihvaćanje onog što se može promijeniti. 3.) duhovnost i transcendentnost koja obuhvaća: a) više vrijednosti i ciljeve, b) duhovnost, vjeru, podršku zajednice, rituale, c) nadahnuće: vizija novih mogućnosti, kreativno izražavanje i socijalna aktivnost, d) preobrazba (promjena) učenje, promjena i rast iz nevolja.

2.4.2. Model obiteljske organizacije

Model obiteljske organizacije govori o tome kako se obitelj na različite načine treba organizirati da bi se suočila s izazovima na koje naiđe. U tom smislu, otpornost se očituje u: 1.) fleksibilnoj strukturi obitelji, a obuhvaća a) otvorenost za promjene, odnosno reorganizaciju i prilagodbu kao odgovor na izazove, b) stabilnost u poteškoćama, c) jako autoritativno vodstvo, odnosno odgoj, zaštita i usmjeravanje i d) suradničko roditeljstvo, tj. jednakost; 2.) obiteljskoj povezanosti: a) međusobna podrška, suradnja i privrženost, b) poštovanje individualnih potreba, razlika i granica, c) ulaganje u odnose; te 3.) korištenju socijalnih i ekonomskih resursa: a) mobiliziranje srodničke, društvene i lokalne mreže, traženje modela i mentora i b) izgrađivanje financijske sigurnosti i ravnoteža između obitelji i posla.

2.4.3. Procesi komunikacije

Procesi komunikacije obuhvaćaju sljedeće stavke: 1.) jasnoću, a odnosi se na: a) jasne, dosljedne poruke (riječi i postupci), b) pojašnjavanje nejasnih informacija i c) iskrenost; 2.) otvoreno izražavanje emocija koje obuhvaća: a) dijeljenje svih osjećaja (radost i bol, nada i

strah), b) međusobna empatija, toleriranje različitosti, c) preuzimanje odgovornosti za osjećaje i ponašanje, te izbjegavanje okrivljavanja i d) humor, ugodna interakcija; 3.) suradničko rješavanje problema koje se odnosi na: a) kreativno rješavanje problema, dosjetljivost, korištenje mogućnosti, b) zajedničko donošenje odluka, rješavanje konflikata, pregovaranje, pravednost, uzajamnost, c) usmjerenost na ciljeve, poduzimanje konkretnih koraka, izgradnja uspjeha, učenje iz pogrešaka, d) proaktivan stav, prevencija problema, sprečavanje kriza, priprema za buduće izazove.

Otpornost predstavlja sposobnost pojedinca i/ili obitelji da postiže dobre rezultate unatoč izloženosti stresu, odnosno rizicima. Svaki pojedinac ima prirođeni potencijal za razvoj otpornosti u svakoj fazi života. U izučavanju otpornih obitelji uočene su sljedeće karakteristike: povezanost, prilagodljivost, komunikacija, afektivna prisutnost, uključenost, pozitivno roditeljstvo i rješavanje problema. Postoji različiti pristupi otpornosti, a kao jedan od značajnijih pristupa može se izdvojiti proces obiteljske otpornosti prema Walsh (2006) koji se sastoji od 3 konstrukta: obiteljskog sustava, modela organizacije i procesa komunikacije. Nadalje, svaki od konstrukata se dijeli, odnosno grana na još 3 konstrukta, pa ih je ukupno 9. Važnost ovog koncepta opisana je shematski kroz reakciju obitelji na rizične i zaštitne čimbenike, koji za posljedicu mogu imati povoljan i nepovoljan izlaz za pojedinca (dijete).

3. RIZIČNA PONAŠANJA SREDNJOŠKOLACA

Na ponašanje djece i adolescenata (srednjoškolaca) utječu između ostaloga i čimbenici koji se očituju kao rizični i zaštitni. Pri čemu se pod rizičnim čimbenicima podrazumijeva vjerojatnost budućih problema, a variraju o bioloških, obiteljskih do šire okoline, uključujući i školu (Fraser 1997, prema Ajduković 2001). Prisutnost rizičnih čimbenika za neke osobe znači i veću mogućnost za razvoj problematičnog ponašanja, u odnosu na neku drugu osobu iz opće populacije (Mrazek i Haggerty, 1994). Slično navodi i Bašić (2001) koja rizičnim čimbenicima pripisuje kontekstualni karakter koji pojačava vjerojatnost neuspješnog izlaza za dijete. Dok Pollard, Hawkins i Arthur (1999, prema Bašić 2009) ističu da su zaštitni čimbenici oni koji posreduju ili usporavaju učinke izloženosti rizičnim čimbenicima i smanjuju incidenciju problema ponašanja.

U nastavku će se definirati rizična ponašanja te izdvojiti neka od rizičnih ponašanja srednjoškolaca, a predmet su interesa ovoga rada.

3.1. Definiranje pojma rizičnih ponašanja

Rizična ponašanja primjer su upotrebe stručne terminologije za određenu skupinu djece/mladih ljudi koja se odlikuje ponašanjem koje odstupa od općeprihvaćenog ponašanja. Uz rizična ponašanja u literaturama koje proučavaju ponašanja koja odstupaju od općeprihvaćenih ponašanja mogu se pronaći različita terminološka određenja, pa se tako pojavljuju i termini *djeca i mladi u riziku* (Bašić, 2000. u: Izvješću OECD-a, 2007, str.15), *odgojna zapuštenost* (Gajer i Brajša, 1970) i sl. Uz rizična ponašanja vezuju se pojmovi *poremećaja u ponašanju i problema u ponašanju* i sl. Valja napomenuti da su rizična ponašanja ona ponašanja koja se mogu smatrati najblažim oblikom problema u ponašanju¹. Mogu se nazvati i početnim stadijem, s obzirom na to da takva ponašanja predstavljaju temelj za loše ishode koji se mogu dogoditi u budućnosti. U ovome stadiju, nisu dokumentirani poremećaji u ponašanju, te manifestirana nepoželjna ponašanja uglavnom nisu ozbiljna po pojedinca ili njegovu okolinu (Mirolović-Vlah, 2004; Koller-Trbović i sur., 2011).

¹ Termin *problemi u ponašanju djece i mladih*, manje je stigmatizirajući od termina *poremećaji u ponašanju*, a podrazumijeva kontinuum ponašanja od rizičnih, preko teškoća u ponašanju, pa do poremećaja u ponašanju kao najviše razine štetnosti i opasnosti tih ponašanja po samu osobu, kao i sredinu. O ovoj problematici pisale su autorice Nivex Koller-Trbović i Antonija Žižak. V. članak: „Problemi u ponašanju djece i mladih i odgovori društva: višestruke perspektive“, *Kriminologija i socijalna integracija*, Vol. 20 (2012), br. 1, 1-132.

Prema Mirolović-Vlah (2004) pojedinac rizičnog ponašanja dovodi u opasnost sebe i svoju okolinu. Svojim djelovanjem ugrožava svoje i/ili tuđe fizičko i psihičko zdravlje, a moguće i imovinu. Ricijaš, Krajcer i Bouillet (2010), opisuju rizična ponašanja kao ona ponašanja mlade osobe koja povećavaju vjerojatnost nekog specifičnog neželjenog rezultata te koje ima potencijalno negativne posljedice na osobu koja manifestira takvo ponašanje. Ferić, Mihić i Ricijaš (2008) rizična ponašanja mladih definiraju kao pojavu određenu opasnostima ili negativnim ishodima u smislu zdravlja te psihosocijalnog i kognitivnog funkcioniranja u odrasloj dobi. Prema navedenim definicijama može se zaključiti kako su rizična ponašanja ona koja imaju vjerojatnost prouzročiti negativni ishod za samu osobu koja ih manifestira, a u takva ponašanja na razini adolescentske dobi mogu se ubrojiti: bježanje iz škole, neučenje, kršenje školskih, ali i kućnih pravila, povučenost, manjak zainteresiranosti za vršnjake, učestalo tužno raspoloženje, eksperimentiranje s alkoholom, drogom, cigaretama, suprotstavljanje autoritetu te različiti oblici promiskuitetnog ponašanja (Koller-Trbović i sur. 2011). Riječ je o vrsti ponašanja mladih koji mogu imati nekoliko razina, ako se uzme u obzir da su neka ponašanja učestalija, primjerice neopravdano izostajanje s nastave, neka manje učestala, ali opasnija, poput sitnih krađa, ranog i neodgovornog upuštanja u seksualne odnose, a neka ponašanja sasvim ozbiljna poput fizičkih napada, nasilja, nošenja oružja, zlouporabe droga te vršnjačkog nasilja (Bašić i Ferić, 2004). U kategoriju razlikovanja ovog ponašanja prema razinama, valja istaknuti i kategorizaciju Dryfoosova (1997, prema Bašić, 2000) koja kategorizira mlade prema prisutnosti rizičnog ponašanja na četiri razine rizika: a) vrlo visoko rizične; b) visoko rizične; c) srednje, te d) nisko rizične mlade. Za svaku skupinu rizika navodi se i učestalost pojavljivanja pojedinih ponašanja:

- vrlo visokorizični mladi (10%) – manifestiraju veći broj problema u ponašanju, bili su u maloljetničkim zatvorima ili su počinili ozbiljno kazneno djelo, napustili su školu, konzumirali teške droge, prekomjerno piju, puše, seksualno su aktivni bez zaštite, često manifestiraju više nabrojenih ponašanja
- visoko rizični mladi (15%) – participiraju u istim ponašanjima kao i vrlo visoko rizični mladi, ali s malo nižim frekvencijama, učinili su mnoga opasna kaznena djela, konzumiraju alkohol, cigarete, marihuanu, uključeni su u nezaštićene seksualne aktivnosti i nalaze se izvan škole, a većina ove skupine manifestira dva ili tri navedena ponašanja
- srednje rizični mladi (25%) – skupine eksperimentatora koji čine manja kaznena djela, konzumiraju lake droge u pojedinim prilikama, seksualno su aktivni, ali sa zaštitom,

godinu su dana izvan škole, no većina mladih iz ove skupine manifestira samo jedno od navedenih ponašanja

- nisko rizični mladi (50%) – nisu se sreli ni s jednim opasnim delinkventnim činom, ne zloporabljuju drogu, još nisu seksualno aktivni, mali postotak njih povremeno pije alkohol, nekoliko njih zaostaje za vršnjacima u školi prema datumu rođenja ili iz razvojnih razloga, a njihov je rizik od negativnih posljedica minimalan.

3.2. Oblici rizičnih ponašanja

„Adolescencija je individualno specifičan proces psihofizičkog i socijalnog formiranja ličnosti, u kojemu se pojedinac osposobljava za normalno obavljanje svojih spolnih, radnih i kulturno specifičnih uloga“ (Ule, 1987:19). Odlikuje se različitim ponašanjima, a neka od potencijalno štetnih ponašanja jesu: rano stupanje u seksualne odnose, konzumiranje duhana, alkohola, opijata, bijeg od roditelja (i nastavnika) kao što se zamjećuju i druga rizična ponašanja kojima se krše društvene norme i razvijaju negativne posljedice kod djece i adolescenata. Autorice Bašić i Ferić (2004) sumiraju nalaze mnogih studija u kojima su najčešće identificirana rizična ponašanja djece i mladih zlouporaba alkohola i psihoaktivnih tvari, rano stupanje u spolne odnose te napuštanje škole. Preopterećenost školskim obavezama i “neatraktivnim” nastavnim sadržajima koji često “izlaze iz životne upotrebljivosti”, kao i rigidno-tradicionalni načini njihova prezentiranja, marginalizirane odgojne uloge škole i odgojno neutralna škola, samo su neki od mogućih razloga zbog kojih zabrinjavajuće veliki broj djece i mladih u vremenu neminovnog cjeloživotnog obrazovanja, “ne voli” školu ili je napušta (Zloković i Vrcelj, 2010). Ferić Šlehan, Mihić, Ricijaš (2008, prema Stevens i Griffin, 2001) ukazuju da dječaci ranije iskazuju rizična ponašanja od djevojčica. Prema istim autorima, Fagan i suradnici (2007) ističu kako podaci svjetskih istraživanja zaključuju da su osobe muškog spola dvostruko češće sklonije iskazivanju delinkventnog ponašanja od osoba ženskog spola. Autorice Vrcelj i Zloković (2010) provele su istraživanje rizičnih ponašanja djece i mladih na uzorku od 196 ispitanika odgojno-obrazovnih djelatnika u RH-a. Nastavnici i odgajatelji prilikom ispitivanja uočili su kod djece problem konzumiranja alkohola (60,2%) i droga (50%), kao pojave s tendencijom porasta. Iste autorice navode da se u suvremeno vrijeme primjećuje i pojava politoksikomanije² kod mladih koji koriste i kombiniraju različite

² Prema Medicinskom leksikonu, natuknica politoksikomanija odnosi se na višestruku ovisnost, ovisnost o dvije ili više droga, koje pripadaju različitim farmakološkim grupama.
V. mrežnu stranicu: <http://medicinski.lzmk.hr/politoksikomanija/>, posjećeno 22.3.2017.

psihoaktivne³ tvari: alkohol, kanabinoide, opijate; hipnotike i sedative, stimulanse centralnog nervnog sistema, halucinogene (cids, ekstazi, mdma...); isparljive rastvarače (ljepila, benzin, boje, lak...). Usto, uočen je i najnoviji trend među mladima, tzv. “bringe drinking”, a glavni je cilj napiti se što brže. U roku od svega pola sata konzumira se od pola litre do litre žestokog alkoholnog pića. Teške i moguće smrtne posljedice uslijed opijanja djece i mladih nadasve predstavljaju izrazitu opasnost za njihov razvoj. Veliki broj ispitanika u ispitivanju je na prvo mjesto rizičnih ponašanja istaknuo problem rane seksualne aktivnosti i preuranjenog seksualiziranog ponašanja maloljetnika (80,6%). Također, u velikom broju ispitanici (49%), upozoravaju na problem nezainteresiranosti djece i mladih za školu, školske obveze i postignuće što nerijetko rezultira duljim ili trajnijim napuštanjem daljnjeg školovanja. Prema istraživanju rizičnih ponašanja zagrebačkih srednjoškolaca s obzirom na spol, koje su proveli Ricijaš, Krajcer, Bouillet (2010) ukazuju kako zagrebački srednjoškolci u najvećoj mjeri manifestiraju ponašanja vezana uz bezvoljnost i rastresenost te kako razlike s obzirom na spol postoje samo u području agresivnog ponašanja, na način da se dječaci više od djevojaka tako ponašaju. Slična (rizična) ponašanja učenika srednjih škola po svojoj učestalosti ističe i Mešić-Blažević (2007), pri čemu izdvaja:

- Izbjegavanje nastave i zanemarivanje školskih obveza (učestalo neopravdano izostajanje s nastave – markiranje, slab školski uspjeh, ometanje nastave i sl.)
- Agresivno ponašanje manifestirano slijedećim oblicima: psovanje, vrijeđanje drugih osoba, namjerno uništavanje imovine, sudjelovanje u tučnjavama i nasilju prema drugima, sudjelovanje u krađama i sl.
- Konzumiranje različitih lakših sredstava ovisnosti, ali i težih droga
- Rizična seksualna ponašanja (prerana seksualna aktivnost, učestalo mijenjanje partnera uz nepotpuno znanje o reproduktivnom zdravlju dovode do maloljetničkih trudnoća i širenja spolno prenosivih bolesti).

S obzirom na navedena različita manifestiranja rizičnog ponašanja kod srednjoškolaca, u nastavku će se izdvojiti neka rizična ponašanja koja se smatraju relevantnim za ovaj rad.

³ Prema djelovanju, psihoaktivne tvari, odnosno droge, dijelimo u 6 kategorija (Schwebel, 1995): 1. Stimulativna sredstva, 2. Depresanti, 3. Narkotici (Opijati), 4. Halucinogeni, 5. Kanabis, 6. Inhalanti. V. mrežnu stranicu: <http://www.ssc.uniri.hr/files/Ovisnosti.pdf>, posjećeno 22.3.2017.

3.2.1. Nemarnost i lijenost

Nemarnost i lijenost nisu u velikoj mjeri zabrinjavajući poremećaji, no u mnogo slučajeva znaju priskrbiti probleme adolescentima. Uzelac i Mikšaj – Todorović (1991: 47) nemarnost definiraju kao pasivno ponašanje i nedovoljno odgovoran odnos učenika prema radnim zadacima, u čemu se prepoznaje nedostatak radnih navika, što je u pravilu popraćeno različitim, manje ili više, umješnim izgovorima. Nemarna djeca su troma, lijena, bez inicijative, ne prihvataju spontano nikakve aktivnosti, u svemu očekuju poticaj i pomoć odraslih, sve rade preko volje, površno i neuredno. Nadalje, nemarno dijete je izrazito sporo, nespretno, površno kada se treba obući, umiti i počestljati, pospremiti igračke. Ali, s druge strane, kada treba obavljati njemu ugodne aktivnosti odjednom postaje živahno, aktivno i poduzetno. Lijenost je definirana kao nedostatak želje za bilo kakvom aktivnošću i radom, a u rijetkim slučajevima može biti jedan od simptoma depresije. Kada se radi o djeci i adolescentima, lijenost je izabrani pasivni način suprotstavljanja strahovima i situacijama koje u njima izazivaju osjećaj nesigurnosti i bespomoćnosti; jednostavnije rečeno nemoć u određenoj situaciji ili vjerovanje da će situacija završiti negativnim ishodom (Bouillet, Uzelac, 2007: 197).

3.2.2. Rizična seksualna ponašanja

Seksualno ponašanje mladih nije samo pod utjecajem individualnih intenzivnih promjena s kojima se suočavaju, nego je pod utjecajem i društvenog okruženja. Fingerson (2005) seksualnost mladih promatra kao društveni konstrukt, te spominje pojam "seksualna socijalizacija", koja, prema spomenutom autoru, započinje unutar obitelji gdje mladi prihvataju roditeljske stavove i vrijednosti o seksualnosti, usvajaju informacije o spolnom zdravlju te uče o granicama i samom seksualnom ponašanju roditelja. L'Engle i suradnici (2006; prema L'Engle i Jackson, 2008) uz obitelj naglašavaju utjecaj vršnjaka, škole i masovnih medija pri čemu navode kako obitelj i škola promoviraju zdravo i odgovorno ponašanje mladih, dok vršnjaci i mediji pružaju informacije koje požuruju seksualnu aktivnost mladih. Početna eksperimentiranja mladih najčešće započinju ljubavnim susretima kroz držanje za ruke i ljubljenje, dok se kasnije takve aktivnosti intenziviraju kroz peting, odnosno dodirivanje intimnih dijelova partnera, pa sve do seksualnih odnosa (Lacković- Grgin, 2006). U gotovo svim zemljama svijeta, mladi ulaze u spolne odnose u kasnim adolescentskim godinama (od 15. do 19. godine) i to se odnosi na mladiće i na djevojke. Prema dosadašnjim

istraživanjima, prosječna dob stupanja u seksualne odnose u Hrvatskoj je oko 17 godina za oba spola, a prema nekim istraživanjima dječaci ulaze u spolne odnose oko godinu dana ranije (Jureša i sur., 2004; prema Kuzman, 2004). Seksualna inicijacija je kao tema zanimljiva brojnim istraživačima jer ona najčešće utječe na daljnje seksualno ponašanje osobe. Hodžić i Bijelić (2003) navode kako djevojke kasnije od mladića ulaze u spolne odnose. Mladići u prvi spolni odnos najčešće stupaju s vršnjakinjama i to nerijetko u okviru odnosa "na jednu noć", dok djevojke u prve spolne odnose najčešće stupaju sa starijim partnerima, u okviru ozbiljnije veze. Rizično seksualno ponašanje odnosi se na ponašanje koje povećava izloženost neposrednim i često dugoročnim negativnim posljedicama osoba koje su uključene u seksualne aktivnosti, odnosno podrazumijeva vjerojatnost negativnog ishoda seksualnog kontakta kao što su neželjena (maloljetnička) trudnoća, spolno prenosive bolesti i seksualna viktimizacija (Štulhofer, Jureša i Mamula, 1999; Kuzman, Pejnović Franelić i Pavić Šimetin, 2007). Talashek, Norr i Dancy (2003) navode kako rizično seksualno ponašanje mladih podrazumijeva seksualno penetrativno iskustvo s više od četiri partnera, nekorištenje kontracepcijskih sredstava tijekom spolnog odnosa te konzumaciju alkohola i droga prije ulaska u zadnji spolni odnos. Moon, Fornili i O'Briant (2007) također pod rizičnim seksualnim ponašanjem navode nekonzistentno korištenje kondoma, često mijenjanje partnera, konzumiranje psihoaktivnih sredstava te iskustvo neželjenih seksualnih aktivnosti. Rizično seksualno ponašanje najčešće se svodi na tri negativne posljedice seksualnog kontakta: neželjenu trudnoću, zarazu spolno prenosivim bolestima te seksualnu viktimizaciju (Štulhofer, 1999).

3.2.3. Upotreba alkohola i psihoaktivnih tvari

Tijekom 1995., 1999., 2003. te 2007., 2011., 2015. godine u 36 zemalja, uključujući i Hrvatsku, provedeno je Europsko istraživanje u školama - ESPAD (www.espad.org) o pušenju, pijenju i uzimanju droga mladih koje nudi vrlo opširan i sustavan pregled kretanja pojave pijenja alkohola mladih u Europi. Prema izvješću za 2003. godinu, u 30 zemalja je većina učenika barem jednom u životu bila pod snažnim utjecajem alkohola. Zemlje u kojima je najviša učestalost pijanstva (20 ili više puta u životu) su Danska, Irska, Otok Man, Velika Britanija, Estonija i Finska (26-36%), dok je u nekima ta učestalost opijanja vrlo niska (Turska 1%, Cipar, Francuska, Grčka i Portugal manje od 3%). U većini zemalja dječaci imaju više iskustva s pijanstvom. U Danskoj i Irskoj je svaki četvrti učenik u posljednjih mjesec dana bio pijan tri ili više puta, a visoka je raširenost pojave i na Otoku Man i Velikoj

Britaniji. U oko polovice ESPAD zemalja ta frekvencija opijenosti je 10% ili manje, a najmanja na Cipru, u Francuskoj, Grčkoj, Portugalu i Turskoj (1-4%). Najčešća pojava pijenja pet ili više pića za redom« zabilježena je u Danskoj, Irskoj, Malti, Nizozemskoj, Norveškoj, Poljskoj, Švedskoj i Velikoj Britaniji (24-32%), dok je najmanje takvog pijenja mladih na Cipru, u Francuskoj, Grčkoj, Mađarskoj, Islandu, Rumunjskoj i Turskoj. U posljednjoj točki ESPAD mjerenja u Hrvatskoj 2007. godine (Kuzman i sur., 2008), ispitivanjem je obuhvaćeno 6 328 učenika u čitavoj Hrvatskoj, dok je iz Grada Zagreba ispitano 1 175 učenika koji su u godini ispitivanja navršili 16 godina života (učenici 1. i 2. razreda srednje škole). Većina učenika konzumirala je alkohol barem jednom u životu, 92% učenika i učenica 1. razreda te 95% učenika i 94% učenica 2. razreda. U posljednjih 12 mjeseci 10 i više puta alkoholna je pića pilo 43% dječaka i 31% djevojčica 1. razreda te 57% dječaka i 44% djevojčica 2. razreda. Može se opaziti trend porasta pojave pijenja s prelaskom iz 1. u 2. razred kod oba spola. Najmanje jednom u životu opilo se 62% dječaka i 48% djevojčica 1. razreda te 72% dječaka i 59% djevojčica 2. razreda. Opijanje 10 i više puta u posljednjih 12 mjeseci izuzetno je rizično ponašanje za mlade u dobi od 15 i 16 godina. Istraživanjem je također utvrđeno kako dječaci češće konzumiraju pivo, dok su djevojke sklonije žestokim alkoholnim pićima. Hrvatska je u 2003. godini po učestalosti pijenja bila neznatno ispod prosjeka ESPAD zemalja, što se može zaključiti i za rezultate ispitivanja u 2007. godini. No moguće je primijetiti kako su trendovi učestalosti pijenja u Hrvatskoj zapravo u snažnom porastu, jer je 1999. godine Hrvatska bila znatno ispod prosjeka svih zemalja uključenih u istraživanje.

3.2.4. Apsentizam kod srednjoškolaca

Mnoštvo se razloga vezuje uz bježanje učenika s nastave. Taj oblik (rizičnog) ponašanja istraživali su mnogi: Zrilić (2007, 2008, 2011), Bezinović (1999), Žužić (2011) i dr. Bježanje s nastave („markiranje), može se promatrati kao odraz neposluha i buntovništva (Radin, 2001), uz još neka ponašanja kao što su i neslušanje roditelja, nastavnika, laganje, kasni noćni izlasci, pisanje grafita i sl. Zrilić (2011), navodi da brojni učenici izostaju samo zato da bi izbjegli slabe ocjene, te u dogovoru s roditeljima ostaju kod kuće. Razlozi takvog ponašanja najčešće se dovode u vezu s nespremnošću učenika za odgovaranjem ili pismenom provjerom. Primjetni su i sljedeći razlozi: besposličarenje, sjedenje u kafiću, dosada, upotreba alkohola, droge, ali i utjecaj vršnjaka. Naime, srednjoškolci kao pripadnici adolescentske dobi

zbog utjecaja vršnjaka i prilagođavanja standardima svojih vršnjaka često na nagovor drugih vršnjaka izostaju s nastave. Prema istraživanju (Bilankov i Hitrec, 2004) trećinu ispitanih učenika lako je nagovoriti na izostajanje, odnosno 32,7%. Ono što je važno prilikom uočavanje apsentizma kod učenika jest utvrđivanje motiva kako bi se moglo što kvalitetnije odgovoriti na takvo ponašanje. Valja zaključiti da je pojava bježanja s nastave česta (češća u srednjoškolaca nego kod osnovnoškolaca) i ne mora imati uvijek štetne posljedice ako je prolaznog karaktera i odraz je identifikacije s grupom vršnjaka.

3.2.5. Pregled istraživanja u kojima je utvrđivana povezanost otpornosti obitelji i rizičnih ponašanja

Mnogi autori iz različitih područja psihologije, pedagogije i edukacijske rehabilitacije i drugih znanosti proučavali su različite manifestacije ponašanja, a ovdje će se iznijeti rezultati recentnijih istraživanja. U hrvatskom nacionalnom kontekstu prema Ferić, Maurović, Žižak (2016), otpornost se istraživala na način da je obuhvaćena neka od komponenti otpornosti djece i mladih u riziku, iako samo istraživanje nije nazvano istraživanje otpornosti (primjerice, Lebedina Manzoni, 2000, Sladović Franz, 2003, Vulić-Prtorić, 2002, Koller Trbović, Žižak, Jeđud, 2009, Ferić Šlehan, Kranželić, 2008, Ajduković, Ručević i Šincek, 2008, Ricijaš, 2009, Mihić, Musić, Bašić, 2003, Žižak i sur., 2010, a tome se mogu pridodati i istraživanje provedeno u sklopu diplomskog rada Žulić (2015) i jedno novije istraživanje Leutar i Leutar (2017).

Područje bliskosti, povjerenja i osjećaja prihvaćanja u obitelji važan je čimbenik obiteljskog života. Istraživanja pokazuju kako je zadržavanje bliskosti s djecom u doba adolescencije važan zaštitni čimbenik za uključivanje mladih u antisocijalna ponašanja, zloporabu droga ili devijantne grupe vršnjaka (Gottfredson i Hirischi, 1994, prema *Family Youth Services Bureau*, 1997). Istraživanja pokazuju da su roditeljska toplina i prisilna kontrola povezane s problemima u ponašanju kod adolescenata. Niža razina topline povezana je s internaliziranim ponašanjima kao što su socijalno povlačenje, psihološka uznemirenost i tjeskoba te pojava somatskih simptoma (Domitrovich, Bierman, 2001 prema Tamrouti-Makkink, Semon Dubas, Gerris, Van Aken 2004, Gray, Steinberg 1999) i eksternaliziranim ponašanjem, kao što je uzimanje droga, agresivnost i delikvencija (Peterson, DeBaryshe, Ramsey, 1989, Gray Steinberg 1999, Scaramella, CongeR, Simons, 1999).

Osjećaj pripadnosti obitelji mnogi autori navode kao važan zaštitni čimbenik u obitelji (Pillay, 1998, Gardner, Green i Marcus, 1994, Schriener, 1999, Jewell i Stark, 2003). Houge, Liddle i Johnson-Leckrone (2002) navode kako nedostatak ulaganja roditelja u odnos s djecom te posljedično niska privrženost predstavljaju visoki rizik za razvoj antisocijalnog ponašanja. Konflikte u obitelji kao rizični čimbenik navode mnogi autori (Harachi 2000, Catalano i sur. 2002, Jewell i Stark 2003, Houge, Liddle i Johnson-Leckrone 2002, Haddad, Bracos i Hollenbork 1991, Bašić i Lebedina-Manzoni 1998) te ističu kako s česti konflikti u obitelji povezani s razvojem poremećaja u ponašanju (Jewell i Stark, 2003, Houge, Liddle i Johnson-Leckrone 2002, Haddad, Bracos i Hollenbork 1991) i niskom razinom socijalizacije kod adolescenata uključujući agresivnost i disociiranost (Bašić i Lebedina-Manzoni, 1998). Lefowitz i sur. (1997, prema Pillay, 1998), navode kako je nedosljedna disciplina i odbačenost od strane roditelja povezana s poremećajima u ponašanju uključujući laganje, krađe, bježanje od kuće i agresivno ponašanje. Novije istraživanje o duhovnosti kao resursu snage i otpornosti u obitelji u rizičnim okolnostima proveli su Leutar i Leutar (2017). Istraživanje je provedeno s ciljem dobivanja uvida o doživljavanju duhovnosti u suočavanju s rizičnim okolnostima obitelji. Na uzorku od 12 sudionika došlo se do rezultata kako sudionici u velikom broju obiteljskih rizika koriste duhovnost kao resurs vlastite i obiteljske otpornosti u vidu molitve, sakramenata i zajedništva.

Rizična ponašanja srednjoškolaca jesu ona ponašanja kojima pojedinac dovodi u opasnost sebe i svoju okolinu. U takva ponašanja mogu se svrstati sljedeća ponašanja: bježanje s nastave, konzumiranje alkohola, lakših sredstava ovisnosti, agresivno ponašanje, rizična seksualna ponašanja i sl. Neki autori razlikuju navedena ponašanja s obzirom na razinu rizika, pa se mogu izdvojiti ponašanja niskog rizika, srednjeg, visokog i vrlo visokog rizika. Istraživači otpornosti obitelji i relacije rizičnog ponašanja, pa i delikvencije, uočili su da kohezivnost unutar obitelji, osjećaj pripadnosti, bliskost i povjerenje, te duhovnost djeluju kao zaštitni čimbenik pri izloženosti određenim rizicima. Dok su s druge strane, konflikti unutar obitelji, nedosljednost u disciplini i odbačenost od strane roditelja povezani s poremećajima u ponašanju.

Za razliku od navedenih radova, u ovom diplomskom radu istražiti će se povezanost otpornosti unutar vlastite obitelji i rizičnih ponašanja. Pregledom dostupne literature uočeno je da u Hrvatskoj nije provedeno slično istraživanje.

4. SVRHA, CILJ I HIPOTEZA

4.1. Svrha rada

Obiteljska otpornost kao zaštitni čimbenik već je potvrđena u ranijim radovima prilikom istraživanja o povezanosti kohezivnosti unutar obitelji i različitih stresora. Naime, obitelj kao primarna jedinica ima veliki utjecaj na ponašanje djeteta. Ovim radom želi se ukazati na važnost održavanja pozitivnih odnosa unutar obitelji i povezanosti članova kako bi se spriječila potencijalna rizična ponašanja srednjoškolaca. S obzirom na to da su ponašanja srednjoškolaca kao što je pušenje duhana, marihuane, bježanje s nastave, agresivno ponašanja i sl. u porastu.

Opća svrha ovog rada jest dati doprinos o povezanosti otpornosti unutar obitelji i rizičnih ponašanja kod srednjoškolaca. Aplikativna svrha jest mogućnost primjene dobivenih spoznaja o važnosti razvijanja otpornosti unutar obitelji naspram potencijalnih rizičnih ponašanja srednjoškolaca, te posredno pomoći obiteljima, ali i školi uvidom u rizična ponašanja srednjoškolaca i potrebi jačanja otpornosti.

4.2. Cilj i hipoteza

Temeljni cilj ovog istraživanja bio je utvrditi povezanost doživljaja otpornosti unutar vlastite obitelji i samoprocijenjenih rizičnih ponašanja srednjoškolaca. U skladu s tim postavljeni su sljedeći specifični ciljevi:

1. Ispitati povezanost privrženosti u obitelji i komunikacije u odnosu na učestalost rizičnih ponašanja.
2. Ispitati povezanost religioznosti u obitelji i učestalost rizičnih ponašanja

Uzimajući u obzir ciljeve istraživanja, postavljene su sljedeće hipoteze:

H₁: Očekuje se negativna povezanost između faktora obiteljska privrženost i komunikacija i rizičnih ponašanja, i to u smjeru da ispitanici koji su obiteljsku komunikaciju ocijenili višim vrijednostima, imati manju učestalost rizičnih ponašanja.

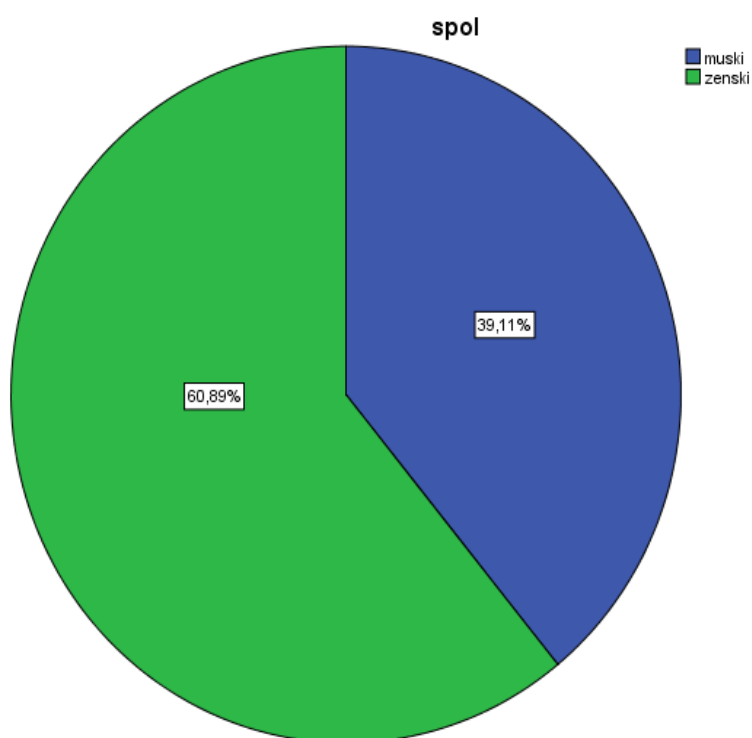
H₂: Očekuje se negativna povezanost između faktora religioznost u obitelji i rizičnih ponašanja, i to u smjeru da ispitanici koji su religioznost u obitelji ocijenili višim vrijednostima, imati manju učestalost rizičnih ponašanja.

5. METODA

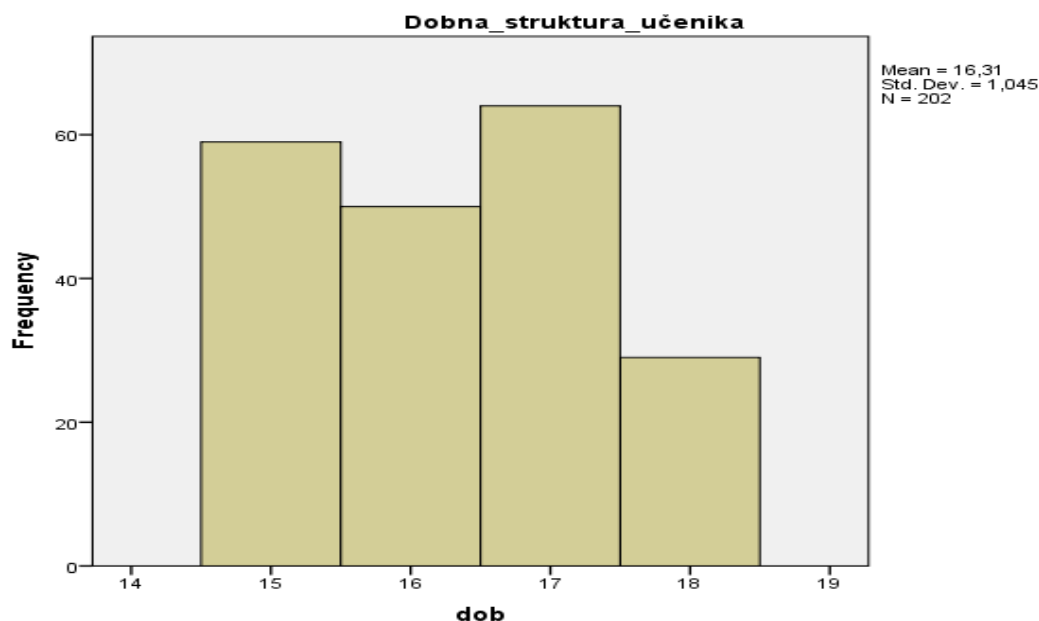
5.1. Uzorak ispitanika

U istraživanju su sudjelovali učenici Srednje škole „Mate Blažina“ u Labinu, uključujući učenike od 1. do 4. razreda (N=202), iz sljedećih programa: gimnazija, ekonomija i poslovna administracija, strojarstvo/elektrotehnika. Od ukupnog broja ispitanika 79 je učenika (39.11%) i 123 učenice (60.89%).

Slika 2. *Prikaz ispitanika prema spolnoj strukturi*

Slika 3. Prikaz učenika prema dobnoj strukturi

Na slici 3 vidljiva je prosječna dob ispitanika, iz čega proizlazi da je prosječna dob učenika koji je pristupio istraživanju 16,3 godine (Sd= 1,045).

5.2. Mjerni instrumenti

U izradi ovog diplomskog rada korišten je mjerni instrument *Family Resilience Assessment Survey* („FRAS“) autorice Sixbey, 2005. za ispitivanje obiteljske otpornosti te reducirana Skala rizičnih ponašanja autora Ricijaš, Krajcer i Bouillet (2010) . U sljedećem poglavlju obrazložiti će se navedeni instrumenti.

5.2.1. Mjerni instrument za ispitivanje obiteljske otpornosti

Instrument korišten u istraživanju obiteljske otpornosti nastao je na konceptu obiteljske otpornosti Frome Walsh (1998, prema Walsh 2003), a validirala ga je Tucker Sixbey (2005). Ime instrumenta je „FRAS“ što označava kraticu za *Family Resilience Assessment Scale*, odnosno „Upitnik za procjenu obiteljske otpornosti“. Tucker Sixbey (2005) je ovaj instrument razvila sa svrhom dobivanja valjanog i pouzdanog instrumenta za mjerenje obiteljske otpornosti, koji bi omogućio terapeutima da brzo identificiraju obiteljske snage. Također je postojala potreba da se utvrdi jesu li jednako bitna sva tri konstrukta koje je

predložila Walsh u svom konceptu obiteljske otpornosti te razlikuju li se kod otpornih i neotpornih obitelji. Konceptualni okvir o kojem govori Walsh (2003) sadrži tri konstrukta, od kojih svaki ima i po 3 podkonstrukta, koja se odvijaju u obitelji, a to su: a) obiteljski sustav vjerovanja, b) model obiteljske organizacije i c) komunikacijski procesi u obitelji. Osnovni upitnik za ispitivanje koncepta obiteljske otpornosti prema Sixbey (2005), sastoji se od 66 tvrdnji i jednog pitanja otvorenog tipa. Procjena čestica vrši se na skali Likertovog tipa od 1 do 4, pri čemu procjena podrazumijeva sljedeće:

1. „uopće se ne slažem“
2. „ne slažem se“
3. „slažem se“
4. „potpuno se slažem“.

U ovom radu, nakon faktorske analize potvrđene su **2 dimenzije otpornosti**:

1. Obiteljska privrženost i komunikacija, s pripadajućim česticama:

- Pokazujemo naklonosti ljubav prema drugim članovima obitelji
- Kažemo jedni drugima koliko nam je stalo do njih
- Otvoreni smo raditi stvari na nove načine
- Naša obitelj je dovoljno fleksibilna da se nosi s neočekivanim događajima
- Nastojimo biti svjesni da članovi obitelji nisu povrijeđeni
- Imamo snage za rješavanje naših problema
- Ono što radimo jedni za druge utječe na to da se osjećamo dijelom obitelji
- Iskušavamo nove načine rješavanja problema
- Možemo se osloniti na ljude u našoj zajednici
- Možemo postići kompromis kad se pojave problemi
- Imamo bliske prijatelje do kojih nam je stvarno stalo
- Prihvaćamo stresne situacije
- Mislimo da su ljudi iz naše zajednice spremni pomoći
- Znamo da smo važni našim prijateljima
- Pazimo što kažemo jedni drugima
- Dijelimo odgovornost u obitelji

- Znamo da postoji pomoć u našoj zajednici
- Kod kuće se svatko od nas može ispuhati

Cronbachova Aplha za dimenziju obiteljska privrženost i komunikacija iznosi ,86.

2. Religioznost u obitelji

- Savjete tražimo od pripadnika religijske zajednice
- Sudjelujemo u aktivnostima koje organizira vjerska zajednica
- Od susjeda dobivamo poklone
- Odlazimo na vjerske obrede
- Tražimo pomoć i podršku od susjeda
- Volontiramo u našoj zajednici
- Sudjelujemo u aktivnostima koje odgovaraju situaciji

Cronbachova Aplha za dimenziju religioznost u obitelji iznosi ,76.

5.2.2. Mjerni instrument za ispitivanje rizičnih ponašanja

Kako bi se metodom samoprocjene utvrdila razina uključenosti u rizična ponašanja ispitanika korištena je preliminarna verzija skale rizičnih ponašanja. Riječ je o Skali koja se u početku sastojala od 30 čestica. Ricijaš, Krajcer i Bouillet (2010) metodom redukcije čestica, sveli su skalu od početnih 30 na 17 čestica. Skala se sastoji od opisa različitih rizičnih ponašanja, a ispitanici su na skali od 4 stupnja (1 – nikad, 2 – ponekad, 3 – često, 4 – gotovo uvijek, svakodnevno) odgovarali u kojoj su mjeri uključeni u određena rizična ponašanja. Skala se sastoji od 3 dimenzije s pripadajućim česticama:

1. Bezvoljnost i rastresenost

- Brzoplet/a sam
- Neopravdano izostajem cijeli dan s nastave
- Pospan/a sam na nastavi
- Bezvoljan/a sam
- Nezainteresiran/a sam za školsko gradivo

Cronbachova Aplha za dimenziju bezvoljnost i rastresenost iznosi ,85

2. Markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari

- Pušim cigarete
- Konzumiram alkoholna pića
- Konzumiram marihuanu ili hašiš i slično
- Neopravdano izostajem s pojedinih sati nastave

Cronbachova Aplha za dimenziju konzumacija psihoaktivnih tvari iznosi ,71

3. Agresivno ponašanje

- Verbalno sam agresivan/a (vičem, psujem, prijetim...)
- Žalim se na zdravstvene probleme kako bih izbjegao/la provjeru znanja
- Fizički sam agresivan/a (guram druge, pljuskam, tučem se)
- Verbalno se sukobljavam s osobama od autoriteta (vičem, psujem).

Cronbachova Aplha za dimenziju agresivno ponašanje iznosi ,61.

5.3. Prikupljanje podataka

Istraživanje je provedeno u razdoblju od 6. travnja do 2. svibnja 2017. godine u Srednjoj školi Mate Blažine u Labinu. U istraživanju je korištena metoda samoiskaza. Za provedbu istraživanja dobivena je suglasnost ravnatelja škole. Predviđeno vrijeme za ispunjavanje anketnog upitnika bilo je 15 minuta, a učenicima je ponuđena pomoć u vidu dodatnog pojašnjenja pojedinih pitanja. Svi su ispitanici prije ispunjavanja anketnog upitnika bili upoznati s osnovnim ciljem istraživanja, te su dali usmeni pristanak, što je u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom (2013.).

5.4. Obrada podataka

U obradi podataka korištena je faktorska analiza kojom se mjerila međusobna povezanost promatranih varijabli. Faktorska analiza koristila se radi utvrđivanja konstruktne valjanosti svake skale. Zatim, podaci su obrađeni deskriptivnom statistikom i Spearmanovom neparametrijskom analizom povezanosti između dimenzija. Za obradu podataka korišten je program IBM SPSS 20.0 (*Statistical Package for Social Sciences*).

6. REZULTATI

6.1. Tablice frekvencija

Pretpostavlja se da će učenici u većoj mjeri procijeniti da se slažu s tvrdnjom prema kojoj pokazuju naklonost i ljubav jedni prema drugima u odnosu na članove obitelji.

Tablica 2: *Odgovori ispitanika na pitanje „Pokazujemo naklonost i ljubav prema drugim članovima obitelji.“*

Pokazujemo naklonost i ljubav prema drugim članovima obitelji	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	3 (3,8%)	2 (1,6%)
Ne slažem se	7 (8,9%)	12 (9,8%)
Slažem se	48 (60,8%)	69 (56,1%)
U potpunosti se slažem	21 (26,6%)	40 (32,5%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 2 je vidljivo da se učenici većinski slažu s tvrdnjom da pokazuju naklonost i ljubav prema drugim članovima obitelji. Zbrajanjem kategorija Slažem se i U potpunosti se slažem, može se zaključiti da 87,4% učenika i 88,6% učenica pokazuje naklonost i ljubav prema ostalim članovima unutar obitelji. Takav odgovor učenika se može smatrati pozitivnim s obzirom na to da iskazivanje naklonosti i ljubavi pripada emocionalnoj toplini, koja po mišljenju mnogih istraživača Obradović-Čudina, Wagner-Jakab, odlika zdrave obitelji. Najmanje učenika je odgovorilo da se ne slaže s navedenom tvrdnjom, te ukoliko zbrojimo kategorije Uopće se ne slažem i Ne slažem se proizlazi da se s tvrdnjom ne slaže 12,7% učenika i 11,4% učenica. Očekivana pretpostavka je potvrđena.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom prema kojoj kažu jedni drugima koliko im je stalo do drugih članova u obitelji.

Tablica 3: *Odgovori ispitanika na pitanje „Kažemo jedni drugima koliko nam je stalo do njih“*

Kažemo jedni drugima koliko nam je stalo do njih	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	5 (6,3%)	2 (1,6%)
Ne slažem se	17 (21,5%)	20 (16,3%)
Slažem se	42 (53,2%)	78 (63,4%)
U potpunosti se slažem	15 (19%)	23 (18,7%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 3 može se zaključiti da se učenici većinski slažu s tvrdnjom da kažu jedni drugima koliko im je stalo do drugih članova unutar vlastite obitelji. Zbroje li se kategorije Slažem se i U potpunosti se slažem vidljivo je da se s tvrdnjom slaže 72,2% učenika i 82,1% učenica. Uzimajući u obzir kategorije Uopće se ne slažem i Ne slažem se, može se uočiti kako se s tvrdnjom ne slaže manji broj učenika, odnosno 27,8% učenika i 17,90% učenica. Zanimljiva je činjenica da usporede li se rezultati učenika i učenica, učenici su skloniji iskazivanju emocija koliko im je stalo do drugih članova unutar obitelji u odnosu na učenice. Navedena pretpostavka je potvrđena.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom da su otvoreni raditi stvari na nove načine.

Tablica 4: *Odgovori ispitanika na pitanje „Otvoreni smo raditi stvari na nove načine“*

Otvoreni smo raditi stvari na nove načine	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	2 (2,5%)	2 (1,6%)
Ne slažem se	23 (29,1%)	28 (22,8%)
Slažem se	46 (58,2%)	77 (62,6%)
U potpunosti se slažem	8 (10,1%)	16 (13,0%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 4 vidljivo je da se učenici većinski slažu s tvrdnjom da su kao obitelj otvoreni raditi stvari na nove načine. Pod pristupom otvorenosti za nove stvari podrazumijevalo se odgovarati na izazove novim rješenjima. Prema učeničkim odgovorima, zbrojivši kategorije Slažem se i U potpunosti se slažem, uočeno je da su učenice procijenile većim vrijednostima navedenu tvrdnju, točnije 75,6% učenica, dok se s tvrdnjom slaže 68,3% učenika. U vrijeme krize najbolje funkcioniraju one obitelji koje mogu računati na sudjelovanje svojih članova u traženju rješenja i izlaska iz krize (Olson i Goral, 2003, prema Berc, 2012). To u samom početku može biti sudjelovanje u razmatranju različitih opcija za rješenje problema, razgovor o osobnoj percepciji problema, zatim dogovor o konkretnim aktivnostima koje će biti poduzete, vrednovanje uspješnih akcija i nastavak izlaska iz krize temeljem pozitivnog iskustva i učenja iz neuspjeha (Walsh, 2006, prema Berc, 2012). Može se smatrati da je navedena pretpostavka potvrđena.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom prema kojoj procjenjuju da je njihova obitelj dovoljno fleksibilna da se nosi s neočekivanim događajima.

Tablica 5: *Odgovori ispitanika na pitanje „Naša obitelj je dovoljno fleksibilna da se nosi s neočekivanim događajima“*

Naša obitelj je dovoljno fleksibilna da se nosi s neočekivanim događajima	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	-	1 (0,8%)
Ne slažem se	13 (16,5%)	12 (9,8%)
Slažem se	48 (60,8%)	80 (65,0%)
U potpunosti se slažem	18 (22,8%)	30 (24,4%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 5 vidljivo je da se učenici slažu s tvrdnjom da je njihova obitelj dovoljno fleksibilna da se nosi s neočekivanim događajima. Pod navedenom tvrdnjom podrazumijevalo se da je obitelj, odnosno njezini članovi dovoljno prilagodljivi na događaje koji nisu očekivani. Fleksibilnost, ključni proces u otpornosti, odnosi se na otvorenost prema prilagodbi na promjene (Olson i Gorall, 2003, prema Walsh, 2012). Naime, zbrojivši tvrdnje Slažem se i U potpunosti se slažem, vidljivo je da se s tvrdnjom slaže 82,8% učenika i 89,4% učenica. Zanimljiva je činjenica da među učenicima ni jedan ispitanik nije odgovorio da se Uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom, dok je među učenicima jedna ispitanik odgovorio kako se Uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom. Navedena pretpostavka je potvrđena.

Pretpostavljalo se da će učenici procijeniti da se slažu s tvrdnjom da nastoje biti svjesni da članovi njihove obitelji nisu povrijeđeni.

Tablica 6. *Odgovori ispitanika na pitanje „Nastojimo biti svjesni da članovi obitelji nisu povrijeđeni“*

Nastojimo biti svjesni da članovi obitelji nisu povrijeđeni	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	1 (1,3%)	4 (3,3%)
Ne slažem se	17(21,5%)	19 (15,4%)
Slažem se	46 (58,2%)	77 (62,6%)
U potpunosti se slažem	15(19,0%)	23(18,7%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 6 vidljivo je da se učenici većinski slažu s uvodnom tvrdnjom. Naime, zbrojivši kategorije Slažem se i U potpunosti se slažem vidljivo je da se s tvrdnjom slaže 77,8% učenika i 81,3% učenica, dok se s navedenom tvrdnjom ne slaže 22,8% učenika i 18,7% učenica. Ova pretpostavka podrazumijevala je empatičnost između članova obitelji. Rabotež–Šarić (1995) iznose podatak da su djevojčice emocionalno empatičnije od dječaka, a Rushton, Fulker, Neale, Nias i Eysenck (1986) izvješćuju da žene neovisno o dobi postižu više rezultate na mjerama empatije. Istraživači ovog područja ističu kako je ova razlika vjerojatno više odraz razlike u motivaciji nego u samoj sposobnosti empatiziranja (Klein i Hodges, 2001; prema Toussaint i Webb, 2005). Kao što je vidljivo ova pretpostavka potvrđuje ranije poznate rezultate istraživanja. Navedena pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavljalo se da će učenici procijeniti da se slažu s tvrdnjom prema kojoj njihova obitelj ima snage za rješavanje njihovih problema.

Tablica 7. *Odgovori ispitanika na pitanje „Imamo snage za rješavanje naših problema“*

Imamo snage za rješavanje naših problema	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	4 (5,1%)	1 (0,8%)
Ne slažem se	14 (17,7%)	23 (18,7%)
Slažem se	47 (59,5%)	71 (57,7%)
U potpunosti se slažem	14 (17,7%)	28 (22,8%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 7 vidljivo je da se učenici većinski slažu s tvrdnjom da kao obitelj imaju snage za rješavanje problema. Zbrojivši kategorije Slažem se i U potpunosti se slažem vidljivo je da se s tvrdnjom slaže 77,2% učenika i 80,5% učenica. Naime, zajedništvo u rješavanju problema potkrijepljeno je istraživanjem Gottmana, Drivera i Tabaresa (2010, prema Walsh, 2012) o odnosima parova. Dokazao je da su uspješni parovi prilazili problemima kao timovi te su partneri isticali snagu koju su dobivali jedan od drugog u toj situaciji. Izvještavali su i da su ih zajednički naponi i ponos zbog uspješnog prevladavanja teškoće zbližili. Takvi uspješni parovi i obitelji pokušavaju shvatiti i racionalizirati problematičnu situaciju kroz traženje njenih uzroka i davanje objašnjenja, a na budućnost gledaju s nadom. Prema svemu navedenom, ova pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavljalo se da će učenici procijeniti da se slažu s tvrdnjom prema kojoj ono što rade jedni za druge u obitelji utječe na to da se osjećaju dijelom obitelji.

Tablica 8. *Odgovori ispitanika na pitanje „Ono što radimo jedni za druge utječe na to da se osjećamo dijelom obitelji“*

Ono što radimo jedni za druge utječe na to da se osjećamo dijelom obitelji	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	1 (1,3%)	-
Ne slažem se	11 (13,9%)	17 (13,8%)
Slažem se	45 (57,0%)	55 (44,7%)
U potpunosti se slažem	22 (27,8%)	51 (41,5%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 8 vidljivo je da se učenici većinski slažu s navedenom tvrdnjom prema kojoj ono što rade u obitelji utječe na to da se osjećaju dijelom obitelji. Zbrojivši kategorije Slažem se i U potpunosti se slažem dobiva se podatak da se s tvrdnjom slaže 84,8 % učenika i 86,2% učenica. Dakle, približno jednak broj ispitanika odgovorio je da se slaže s navedenom tvrdnjom. Uz to, primjetno je da ni jedna učenica nije odgovorila da se ne slaže s navedenom tvrdnjom, dok je jedan učenik odgovorio da s uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom, odnosno 1,3%. Navedena pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom da unutar obitelji iskušavaju nove načine rješavanja problema.

Tablica 9. *Odgovori ispitanika na pitanje „Iskušavamo nove načine rješavanja problema“*

Iskušavamo nove načine rješavanja problema	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	3 (3,8%)	4 (3,3%)
Ne slažem se	19 (24,1%)	30 (24,4%)
Slažem se	48 (60,8%)	75 (61,0%)
U potpunosti se slažem	9 (11,4%)	14 (11,4%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 9 vidljivo je da se učenici većinski slažu s navedenom tvrdnjom prema kojoj kao obitelj iskušavaju nove načine rješavanja problema. Ova tvrdnja bliska je prethodnoj tvrdnji o prilagodljivosti obitelji. Zbrojivši kategorije Slažem se i U potpunosti se slažem dobiva se rezultata da se s tvrdnjom slaže 72,2% učenika i 72,4% učenica. Navedena pretpostavka može se smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom prema kojoj smatraju da se kao obitelj mogu osloniti na ljude u svojoj zajednici.

Tablica 10. *Odgovori ispitanika na pitanje „Možemo se osloniti na ljude u našoj zajednici“*

Možemo se osloniti na ljude u našoj zajednici	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	3 (3,8%)	5 (4,1%)
Ne slažem se	19 (24,1%)	20 (16,3%)
Slažem se	46 (58,2%)	75 (61,0%)
U potpunosti se slažem	11 (13,9%)	23 (18,7%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 10 vidljivo je da se učenici većinski slažu s tvrdnjom prema kojoj se mogu kao obitelj osloniti na ljude u svojoj zajednici. Zbrojivši kategorije Slažem se i U potpunosti se slažem dobiva se rezultat prema kojemu se s tvrdnjom slaže 72,% učenika i 79,7% učenica. Oslanjanje na ljude iz zajednice podrazumijeva razvijenu socijalnu uključenost. Pri čemu se mogu ubrojiti i povezanost s vršnjacima, prijateljstvo, podržavajući odgajatelji, nastavnici i šira zajednica. Sva navedena obilježja pomažu djetetu prilikom suočavanja sa stresnim situacijama; ona svojim djelovanjem jačaju njegovu otpornost i smanjuju izgleda pojavljivanja i razvoja poremećaja u ponašanju (Doležal, 2006; Bašić, 2009). Navedena pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom prema kojoj mogu postići kompromis unutar obitelji kad se pojave problemi.

Tablica 11. *Odgovori ispitanika na pitanje „Možemo postići kompromis kad se pojave problemi“*

Možemo postići kompromis kad se pojave problemi	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	1 (1,3%)	4 (3,3%)
Ne slažem se	13 (16,7%)	19 (15,4%)
Slažem se	52 (66,7%)	71 (57,7%)
U potpunosti se slažem	12 (15,4%)	29 (23,6%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 11 vidljivo je da se učenici većinski slažu s navedenom tvrdnjom prema kojoj mogu postići kompromis kao obitelj kad se pojave problemi. Primjetan je sličan rezultata ispitanika i kod učenika i učenica, pri čemu se s tvrdnjom slaže 82,1% učenika i 81,3% učenica. Tako Berc (2012) navodi da će otporne obitelji pokazati fleksibilnost u slučaju kada npr. otac preuzima brigu za djecu ako ostaje nezaposlen, a majka radi. Članovi obitelji slušaju i prihvaćaju prijedloge drugih, rješavaju probleme na temelju razgovora, te uključuju i najmlađe članove u odluke koje se tiču cijele obitelji. Time se i djetetu daje prilika da i ono donosi odluke u skladu sa svojim uzrastom, što mu donosi osjećaj neovisnosti, slobode izražavanja i uključenosti u obiteljske odluke. Navedena pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom prema kojoj prihvaćaju stresne situacije u obitelji.

Tablica 12. *Odgovori ispitanika na pitanje „Prihvaćamo stresne situacije“*

Prihvaćamo stresne situacije	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	-	1 (0,8%)
Ne slažem se	10 (12,7%)	6 (4,9%)
Slažem se	53 (67,1%)	77 (62,6%)
U potpunosti se slažem	16 (20,3%)	39 (31,7%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 12 vidljivo je da učenici većinski slažu s tvrdnjom prema kojoj učenici procjenjuju da kao obitelj prihvaćaju stresne situacije. Zbrojivši kategorije Slažem se i U potpunosti se slažem dobiva se podatak da se s tvrdnjom slaže 87,4% učenika i 94,3% učenica. Pritom, može se izdvojiti podatak kako se kod ispitanika muškog spola ni jedan učenik nije izjasnio da se uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom. Gershoff (2002.) navodi istraživanja u kojima su negativni životni događaji i stres specifičan za odnos djeteta-roditelja pokazali povezanost s korištenjem tjelesnog kažnjavanja. Conger i sur. (1995.; prema Gershoff, 2002) su dobili rezultate koji pokazuju da je stres koji je posljedica negativnih životnih događaja prediktor majčine depresije, a koja je pak prediktor tjelesnog kažnjavanja. Otpornost na stres mogu izgraditi ona djeca čiji roditelji imaju vještine za kvalitetno roditeljstvo, koja žive u dobrim socio-ekonomskim uvjetima, u čijim obiteljima prevladavaju topli i podržavajući odnosi i koja imaju visoku inteligenciju, želju za napredovanjem i razvojem vještina, pozitivnu sliku o sebi, dobre socijalizacijske vještine i razvijenu sigurnu privrženost s barem jednom odraslom osobom u svojoj blizini (Seccombe, 2000.; Masten, 2001.) Navedena pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom prema kojoj misle da su ljudi iz njihove zajednice spremni pomoći.

Tablica 13. *Odgovori ispitanika na pitanje „Mislimo da su ljudi iz naše zajednice spremni pomoći“*

Mislimo da su ljudi iz naše zajednice spremni pomoći	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	4 (5,1%)	2 (1,6%)
Ne slažem se	16 (20,3%)	20 (16,3%)
Slažem se	48 (60,8%)	79 (64,2%)
U potpunosti se slažem	11 (13,9%)	22 (17,9%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 13 vidljivo je da se učenici većinski slažu s tvrdnjom prema kojoj smatraju da su ljudi iz njihove zajednice spremni pomoći. Zbrojivši kategorije Slažem se i U potpunosti se slažem dobiva se rezultat prema kojemu se s navedenom tvrdnjom slaže 74,7% učenika i 82,1% učenica. Valja napomenuti da se često kao izvori stresa navode i oni iz okruženja, a odnose se na društvenu nesigurnost, kao što su potresi, poplave, požari, rat, ekonomska kriza, socijalna isključenost obitelji i slično. S obzirom na dobivene rezultate može se pretpostaviti kako obitelji učenika nisu socijalno isključene. Navedena pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom da smatraju da su kao obitelj važni prijateljima.

Tablica 14. *Odgovori ispitanika na pitanje „Znamo da smo važni našim prijateljima“*

Znamo da smo važni našim prijateljima	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	3 (3,8%)	1 (0,8%)
Ne slažem se	16 (20,3%)	21 (17,1%)
Slažem se	48 (60,8%)	79 (64,2%)
U potpunosti se slažem	11 (13,9%)	22 (17,9%)
Ukupno	78 (98,7%)	123 (100%)

Iz Tablice 14 vidljivo je da se učenici većinski slažu s tvrdnjom prema kojoj znaju da su kao obitelj važni prijateljima. Zbrojivši kategorije Slažem se i U potpunosti se slažem dobiva se rezultat prema kojemu se s navedenom tvrdnjom slaže 74,7% učenika i 82,1% učenica. Dobiveni rezultati idu u prilog otpornih obitelji. Naime, ukoliko obitelj zadese ekonomski problemi zbog, primjerice, gubitka zaposlenja jednog od roditelja ili novonastalih troškova uslijed teške bolesti člana obitelji, otporne obitelji će tražiti pomoć iz različitih izvora (vlastite mogućnosti, pomoć institucija, prijatelja) kako bi zadovoljile svoje aktualne potrebe (Walsh, 2006.). Navedena pretpostavka može se smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom prema kojoj paze što govore jedni drugima u obitelji.

Tablica 15. *Odgovori ispitanika na pitanje „Pazimo što kažemo jedni drugima“*

Pazimo što kažemo jedni drugima	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	3 (3,8%)	4 (3,3%)
Ne slažem se	24 (30,4%)	36 (29,3%)
Slažem se	39 (49,4%)	62 (50,4%)
U potpunosti se slažem	13 (16,5%)	21 (17,1%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 15 vidljivo je da se učenici većinski slažu s tvrdnjom prema kojoj kao obitelj paze što kažu jedni drugima. Zbrojivši kategorije Slažem se i U potpunosti se slažem dobiva se podatak prema kojemu se s navedenom tvrdnjom slaže 65,9% učenika i 67,5% učenica. Iako su dobiveni rezultati za obje skupine ispitanika približno jednaki, valja istaknuti i podatak prema kojemu se skupine ispitanika ne slažu s navedenom tvrdnjom. Točnije, 34,2% učenika se ne slaže s tvrdnjom i 32,6% učenica. Ferić Šlehan (2008) naglašava kako je dogovaranje pravila i razgovor u obitelji važan zaštitni čimbenik jer tada djeca znaju koja su ponašanja prihvatljiva, a koja nisu, i kakva očekivanja imaju jedni od drugih. Važnost kvalitetne komunikacije u obitelji dokazuje i Vulić Prtorić (2002) svojim istraživanjem koje je pokazalo da su s ispitivanim oblicima psihopatologije poput depresivnosti, agresivnosti, anksioznosti i somatizacije kod djece i adolescenata najviše povezana dva aspekta kvalitete obiteljske interakcije: opće nezadovoljstvo vlastitom obitelji i percepcija roditeljskog odbacivanja u obliku grubosti i zanemarivanja. Navedena pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom prema kojoj dijele odgovornost u obitelji.

Tablica 16. *Odgovori ispitanika na pitanje „Dijelimo odgovornost u obitelji“*

Dijelimo odgovornost u obitelji	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	2 (2,5%)	2 (1,6%)
Ne slažem se	16 (20,3%)	15 (12,2%)
Slažem se	48 (60,8%)	78 (63,4%)
U potpunosti se slažem	13 (16,5%)	28 (22,8%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 16 vidljivo je da se učenici većinski slažu s tvrdnjom prema kojoj dijele odgovornost u obitelji. Zbrojivši kategorije Slažem se i U potpunosti se slažem dobiva se rezultat prema kojemu se s navedenom tvrdnjom slaže 77,3% učenika i 86,2% učenica. Za očuvanje zdravih odnosa, važno je da članovi obitelji otvoreno dijele svoje osjećaje, preuzmu odgovornost za njih i da nastoje ugoditi jedni drugima kako bi si međusobno olakšali prolazak kroz krizno razdoblje (Berc, 2011). Navedena pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom prema kojoj znaju da postoji pomoć u njihovoj zajednici.

Tablica 17. *Odgovori ispitanika na pitanje „Znamo da postoji pomoć u našoj zajednici“*

Znamo da postoji pomoć u našoj zajednici	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	5 (6,3%)	6 (4,9%)
Ne slažem se	17 (21,5%)	25 (20,3%)
Slažem se	48 (60,8%)	78 (63,4%)
U potpunosti se slažem	9 (11,4%)	14 (11,4%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 17 vidljivo je da se učenici većinski slažu s tvrdnjom prema kojoj znaju da postoji pomoć u njihovoj zajednici. Zbrojivši kategorije Slažem se i U potpunosti se slažem dobiva se rezultat prema kojemu se s navedenom tvrdnjom slaže 72,2% učenika i 74,8% učenica. Valja napomenuti da su resursi u lokalnoj zajednici potencijalno zaštićen mehanizam u otpornosti obitelji. Ovi rezultati se mogu tumačiti projektom „Labin – Zdravi grad“ koji nudi različite oblike pomoći i savjetovanja za sve skupine stanovništva na području grada Labin. Navedena pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom prema kojoj se kod kuće svaki član obitelji može „ispuhati“.

Tablica 18. *Odgovori ispitanika na pitanje „Kod kuće se svatko od nas može ispuhati.“*

Kod kuće se svatko od nas može ispuhati	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	9(11,4%)	12(9,8%)
Ne slažem se	32(40,5%)	47(38,2%)
Slažem se	30(38,0%)	49(39,8%)
U potpunosti se slažem	8(10,1%)	15(12,2%)
Ukupno	79(100%)	123(100%)

Iz Tablice 18 vidljivo je da su ispitanici različito izrazili stav prema tvrdnji prema kojoj smatraju da se svatko od članova obitelji može „ispuhati“. Zbrojivši kategorije Uopće se ne slažem i ne slažem se dobiva se rezultata prema kojemu se s tvrdnjom ne slaže 51,9% učenika i 48,0% učenica. Dok se s tvrdnjom slaže 48,1% učenika i 52,0% učenica. Naime, uočeno je da se ispitanici muškog spola ne slažu s navedenom tvrdnjom, dok se ispitanici ženskog spola slažu, iako je razlika poprilično mala.

Navedena pretpostavka nije potvrđena.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom da savjete traže od pripadnika religijske zajednice.

Tablica 19. *Odgovori ispitanika na pitanje „Savjete tražimo od pripadnika religijske zajednice“*

Savjete tražimo od pripadnika religijske zajednice	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	30 (38,0%)	60 (48,8%)
Ne slažem se	30 (38,0%)	33 (26,8%)
Slažem se	18 (22,8%)	25 (20,3%)
U potpunosti se slažem	1 (1,3%)	5 (4,1%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 19 vidljivo je da se učenici većinski ne slažu s tvrdnjom prema kojoj savjete traže od pripadnika religijske zajednice. Naime, s navedenom tvrdnjom se ne slaže 76,0% učenika i 75,6% učenica. Takav rezultat prema kojemu se vidi većinsko neslaganje s navedenom tvrdnjom može se tumačiti religioznom pripadnošću koja je ispitana u sklopu provedbe popisa stanovništva. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine, rezultati su pokazali da u Labinu ima 67,30% katolika, dok je ateista 10,96%. Riječ je o manjem broju katolika, ali i većem broju ateista, usporede li se rezultati s primjerice gradom Pazinom, koji prema istom popisu stanovništva ima 87,38% katolika, dok je ateista 5,53%.

Navedena pretpostavka nije potvrđena.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom da sudjeluju u aktivnostima koje organizira vjerska zajednica.

Tablica 20. *Odgovori ispitanika na pitanje „Sudjelujemo u aktivnostima koje organizira vjerska zajednica“*

Sudjelujemo u aktivnostima koje organizira vjerska zajednica	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	27 (34,6%)	43 (35,0%)
Ne slažem se	31 (39,7%)	47 (38,2%)
Slažem se	18 (23,1%)	28 (22,8%)
U potpunosti se slažem	2 (2,6%)	5 (5,0%)
Ukupno	78 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 20 vidljivo je da se učenici većinski ne slažu s tvrdnjom prema kojoj kao obitelj sudjeluju u aktivnostima koje organizira vjerska zajednica. Zbrojivši kategorije Uopće se ne slažem i Ne slažem se dobiva se rezultat prema kojemu se s navedenom tvrdnjom ne slaže 74,3% učenika i 73,2% učenica. Usporede li se rezultati s Tablicom 19, može se uočiti da se rezultati podudaraju u kategorijama koje se tiču religije.

Navedena pretpostavka prema kojoj učenici s obitelji sudjeluju u aktivnostima koje organizira vjerska zajednica nije potvrđena.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom da od susjeda dobivaju poklone.

Tablica 21. *Odgovori ispitanika na pitanje „Od susjeda dobivamo poklone“*

Od susjeda dobivamo poklone	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	20 (25,3%)	32 (26,0%)
Ne slažem se	28 (35,4%)	37 (30,1%)
Slažem se	27 (34,2%)	51 (41,5%)
U potpunosti se slažem	4 (5,1%)	3 (2,4%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 21 vidljivo je da se učenici većinski ne slažu s tvrdnjom prema kojoj od susjeda dobivaju poklone. Zbrojivši kategorije Uopće se ne slažem i Ne slažem se dobiva se rezultat prema kojemu se s navedenom tvrdnjom ne slaže 60,7% učenika i 56,1% učenica. Iako su prethodi rezultati ukazali na povezanost obitelji sa socijalnom mrežom, tj. susjedima, primjetno je odstupanje kod ove tvrdnje. Navedena pretpostavka nije potvrđena.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom da odlaze na vjerske obrede.

Tablica 22. *Odgovori ispitanika na pitanje „Odlazimo na vjerske obrede“*

Odlazimo na vjerske obrede	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	27 (34,2%)	37 (30,1%)
Ne slažem se	32 (40,5%)	45 (36,6%)
Slažem se	17 (21,5%)	32 (26,0%)
U potpunosti se slažem	3 (3,8%)	9 (7,3%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 22 vidljivo je da se učenici većinski ne slažu s tvrdnjom da idu na vjerske obrede. Naime, zbrojivši kategorije Uopće se ne slažem i Ne slažem se dobiva se rezultat prema kojemu se s navedenom tvrdnjom ne slaže 74,7% učenika i 66,7% učenica. Ovi rezultati mogu se povezati s prethodnim tablicama frekvencija koji se tiču religijske pripadnosti. Može se smatrati da se rezultati podudaraju. Istraživanja su pokazala da religiozne obitelji u odnosu na one koje to nisu kroz vrijeme trajanja nesigurnosti, neizvjesnosti i stresa imaju veću razinu vjere i nade u dobar ishod, rjeđe imaju problema s alkoholizmom i drogom, depresijom, pokušajima suicida i rjeđe se razvode (Gallup i Lindsey, 1999.; Bradford i Wilcox, 2004.; Bonnano i sur., 2007). Navedena pretpostavka nije potvrđena.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom da traže pomoć i podršku od susjeda.

Tablica 23. *Odgovori ispitanika na pitanje „Tražimo pomoć i podršku od susjeda“*

Tražimo pomoć i podršku od susjeda	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	18 (22,8%)	26 (21,5%)
Ne slažem se	38 (48,1%)	56 (45,5%)
Slažem se	22 (27,8%)	38 (30,9%)
U potpunosti se slažem	1 (1,3%)	3 (2,4%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 23 vidljivo je da se učenici većinski ne slažu s tvrdnjom prema kojoj traže pomoć i podršku od susjeda. Zbrojivši kategorije Uopće se ne slažem i Ne slažem se dobiva se rezultat prema kojemu se s navedenom tvrdnjom ne slaže 70,9% učenika i 67,0% učenica. Obiteljima je potrebna društvena i institucijska podrška koja će pomoći u preživljavanju kriza te vraćanju u normalan život pa je stoga razvijena formalna i neformalna socijalna podrška u stresnim situacijama od iznimnog značaja za obitelj (Walsh, 2006.) Jedan vid društvene pomoći jesu i susjedi, stoga njegovanje odnosa sa susjedima, razmjena pomoći i podrške pripada u zaštitne mehanizme otpornih obitelji. Navedena pretpostavka nije potvrđena.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom da volontiraju u svojoj zajednici.

Tablica 24. *Odgovori ispitanika na pitanje „Volontiramo u našoj zajednici“*

Volontiramo u našoj zajednici	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	20 (25,3%)	23 (18,7%)
Ne slažem se	29 (36,7%)	35 (28,5%)
Slažem se	25 (31,6%)	54 (43,9%)
U potpunosti se slažem	5 (6,3%)	11 (8,9%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 24 vidljivi su različiti rezultati za učenike i učenice. Naime, zbrojivši kategorije Uopće se ne slažem i Ne slažem se dobiva se podatak prema kojemu se s navedenom tvrdnjom ne slaže 62,0% učenika. Dok, se učenice većinski slažu s navedenom tvrdnjom, odnosno njih 52,8%. Ovi rezultati su zanimljivi s obzirom na to da mnogobrojni učenici škole sudjeluju u različitim humanitarnim akcijama. I na području samog grada Labina postoje brojne udruge koje promiču volonterstvo, *Crveni Križ*, *Alfa Albona* i sl. S obzirom na navedene rezultate, bilo bi potrebno usmjeriti pažnju na aktivno uključivanje učenika u različite programe volontiranja kako bi na što kvalitetniji način iskoristili slobodno vrijeme. Navedena pretpostavka djelomično je potvrđena i to kod ispitanika ženskog spola.

Pretpostavlja se da će se učenici složiti s tvrdnjom prema kojoj sudjeluju u aktivnostima koje odgovaraju situaciji.

Tablica 25. *Odgovori ispitanika na pitanje „Sudjelujemo u aktivnostima koje odgovaraju situaciji“*

Sudjelujemo u aktivnostima koje odgovaraju situaciji	Učenici	Učenice
Uopće se ne slažem	9 (11,4%)	10 (8,1%)
Ne slažem se	19 (24,1%)	31 (25,2%)
Slažem se	43 (54,4%)	66 (53,7%)
U potpunosti se slažem	8 (10,1%)	16 (13,0%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 25 vidljivo je kako se učenici većinski slažu s tvrdnjom prema kojoj kao obitelj sudjeluju u aktivnostima koje odgovaraju situaciji. Naime, zbrojivši kategorije Slažem se i U potpunosti se slažem dobiva se rezultat prema kojemu se s navedenom tvrdnjom slaže 64,5% učenika i 66,7% učenica. Naime, obiteljski rituali olakšavaju obiteljima prolazak kroz teške promjene i krizna razdoblja jer im donose predah od napora izazvan problemima, podižu obiteljski duh te nerijetko obnavljaju veze sa širom obitelji i zajednicom (Walsh, 2006.). Ovakav način usmjeravanja obiteljskih resursa i zajednički provedenog vremena jačaju obiteljsku kohezivnost koja predstavlja emocionalnu povezanost i osjećaj bliskosti koje članovi obitelji imaju jedni prema drugima (Olson, 2000.). Navedena pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će učenici procijeniti kako nikad nisu brzopleti.

Tablica 26. *Odgovori ispitanika na pitanje „Brzoplet/a sam“*

Brzoplet/a sam	Učenici	Učenice
Nikad	56 (70,9%)	74 (60,2%)
Ponekad	19 (24,1%)	38 (30,9%)
Često	2 (2,5%)	9 (7,3%)
Svakodnevno	2 (2,5%)	1 (0,8%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 26 vidljivo je kako su učenici većinski samoprocijenili da nisu nikad brzopleti. Usporede li se rezultati za kategoriju Nikad vidljivo je da se s navedenom tvrdnjom slaže 70,9% učenika i 60,2% učenica. Brzopletost, uz lijenost, pospanost na nastavi i sl. predstavlja određeni vid pasivnog rizičnog ponašanja. Raniji rezultati (Ricijaš, Krajcer i Bouillet, 2010) upućuju na veće vrijednosti kod gimnazijalaca, nego kod učenika strukovnih škola.

Navedena pretpostavka može se smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da se učenici samoprocijeniti da nikad neopravdano izostaju cijeli dan s nastave.

Tablica 27. *Odgovori ispitanika na pitanje „Neopravdano izostajem cijeli dan s nastave“*

Neopravdano izostajem cijeli dan s nastave	Učenici	Učenice
Nikad	56 (70,9%)	74 (60,2%)
Ponekad	19 (24,1%)	38 (30,9%)
Često	2 (2,5%)	9 (7,3%)
Svakodnevno	2 (2,5%)	1 (0,8%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 27 vidljivo je da su učenici većinski samoprocijenili da nikad neopravdano izostaju cijeli dan s nastave. Točnije rečeno, s navedenom tvrdnjom slaže se 70,9% učenika i 60,2% učenica. Prema dostupnoj statistici iz prijašnjih godina (za SŠMB), prosječan broj izostanaka za 2003.-2006. godine iznosi 53.687 sati. Od toga u prosjeku je bilo 4.078 sati neopravdano (7,6%) odnosno 5,53 po učeniku. Po izostancima se naročito ističu učenici u trećim i četvrtim razredima (prosječno 83 sata, odnosno 14 dana godišnje po učeniku). U šk. godini 2005/06. prosječan broj izostanaka iz škole po učeniku iznosio je 66,63 opravdano, a 5,65 neopravdano. Izrečena je u prosjeku 535 pedagoška mjera godišnje, 155 pohvala, 81 nagrade, 131 opomena, 125 ukora, 42 opomene pred isključenje i 1 isključenje. U prosjeku svaki drugi gimnazijalac pohvaljen je ili nagrađen, učenik 3-godišnje strukovne škole negativno sankcioniran. U prosjeku ima 12 učenika ponavljača i 3 ispisana/isključena učenika.

Pretpostavlja se da će učenici većinski samoprocijeniti kako nisu nikad pospani na nastavi.

Tablica 28. *Odgovori ispitanika na pitanje „Pospan/a sam na nastavi“*

Pospan/a sam na nastavi	Učenici	Učenice
Nikad	10 (17,7%)	33 (26,8%)
Ponekad	34 (43,0%)	57 (46,3%)
Često	14 (17,7%)	17 (13,8%)
Svakodnevno	17 (21,5%)	16 (13,0%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 28 vidljivo je kako su učenici samoprocijenili kako većinski ponekad pospani na nastavi. Naime, 43,0% učenika i 46,3% učenica se izjasnilo kako se osjećaju pospano na nastavi. Zabrinjavajući je podatak kako se 21,5% učenika osjeća svakodnevno pospano na nastavi. Razlog pospanosti može imati više izvora, primjerice, nastava počinje u 8,00 sati, mnogo učenika dolazi iz okolnih sredina te putuje autobusom u školu što zahtijeva ranije buđenje i sl.

Navedena pretpostavka prema nije potvrđena.

Pretpostavlja se da učenici većinski samoprocijeniti kako su ponekad bezvoljni.

Tablica 29. *Odgovori ispitanika na pitanje „Bezvoljan/a sam“*

Bezvoljan/a sam	Učenici	Učenice
Nikad	14 (17,7%)	33 (26,8%)
Ponekad	34 (43,0%)	57 (46,3%)
Često	14 (17,7%)	17 (13,8%)
Svakodnevno	17 (21,5%)	16 (13,0%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 29 vidljivo je da su učenici većinski samoprocijenili kako se ponekad osjećaju bezvoljno. Naime, tvrdnju da se ponekad osjećaju bezvoljno, samoprocijenilo je 43,0% učenika i 46,3% učenica. No, uz to, valja izdvojiti i rezultat da se 21,5% učenika i 13,0% učenica svakodnevno osjeća bezvoljno. Navedeni rezultati mogu se usporediti i sa sličnim rezultatima do kojih su došli Ricijaš, Krajcer, Bouillet (2010). Rezultati njihova istraživanja na uzorku 529 učenika zagrebačkih srednjih škola pokazali su da učenici najviše manifestiraju rizična ponašanja u koja se ubrajaju bezvoljnost i rastresenost. Stoga se rezultati u ovom istraživanju mogu smatrati sličnima. Uvodna pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će učenici većinski samoprocijeniti kako su ponekad nezainteresirani za školsko gradivo.

Tablica 30. *Odgovori ispitanika na pitanje „Nezainteresiran/a sam za školsko gradivo“*

Nezainteresiran/a sam za školsko gradivo	Učenici	Učenice
Nikad	18 (22,8%)	30 (24,4%)
Ponekad	39 (49,4%)	69 (56,1%)
Često	9 (11,4%)	18 (14,6%)
Svakodnevno	13 (16,5%)	6 (4,9%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 30 vidljivo je da se učenici većinski odgovorili da su ponekad nezainteresirani za školsko gradivo. Naime, za navedenu tvrdnju prema kojoj su ponekad nezainteresirani za školsko gradivo izjasnilo se 49,4% učenika i 56,1% učenica. Valja izdvojiti i pomalo zabrinjavajući podatak prema kojemu je 16,5% učenika svakodnevno nezainteresirano za školsko gradivo, dok je kod učenica taj broj manji, odnosno 4,9%. Ipak, i kod ove tvrdnje riječ je o jednom obliku pasivnog rizičnog ponašanja. Prema istraživanju Ricijaš, Krajcer, Bouillet (2010) na uzorku zagrebačkih srednjoškolaca nije uočena razlika između spolova. Navedena pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će učenici većinski samoprocijeniti kako nikad ne puše cigarete.

Tablica 31. *Odgovori ispitanika na pitanje „Pušim cigarete“*

Pušim cigarete	Učenici	Učenice
Nikad	50 (63,3%)	59 (48,0%)
Ponekad	16 (20,3%)	28 (22,8%)
Često	6 (7,6%)	13 (10,6%)
Svakodnevno	7 (8,9%)	23 (18,7%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 31 vidljivo je da su učenici samoprocijenili većinski kako nikad ne puše cigarete. Točnije rečeno, tvrdnju kako nikad ne puše cigarete potvrdno je odgovorilo 63,3% učenika i 48,0% učenica. Uz to, valja izdvojiti podatak prema kojemu svakodnevno puši cigarete 18,7% učenica, dok je taj broj kod učenika manji, odnosno 8,9%. Ovi rezultati se mogu povezati s prethodnim rezultatima istraživanja na području grada Labina. Istraživanje je provedeno 2007. godine, a ispitivalo je rizična ponašanja labinskih srednjoškolaca. Prema tadašnjim rezultatima, broj pušača (povremenih i redovitih) u srednjoškolskoj populaciji Labina je 39,6% za trogodišnju strukovnu školu (županijski prosjek za Istarsku županiju je 47,6%), 36,2% za četverogodišnju strukovnu školu (županijski prosjek za Istarsku županiju je 42,1%) i 24,5% za gimnaziju (županijski prosjek za Istarsku županiju 33,3%). Sveukupno u srednjoškolskoj populaciji Labina ima 33,3% pušača (povremenih i redovitih) što je manje od županijskog prosjeka (40,9%). Uzmu li se rezultati obuhvatnijeg istraživanja onda valja istaknuti studiju o pušačkim navikama srednjoškolaca (Sakoman i sur., 1997) koja je pokazala da 24,5% ispitanika svaki dan puši. Pokazalo se da srednjoškolci koji puše drukčije organiziraju svoje slobodno vrijeme: više izlaze u kafiće, skloni su igrama na automatima i više gledaju TV-e. Nepušači više čitaju knjige i imaju bolji uspjeh u školi. Bolji učenici manje

puše ili su kasnije počeli, ali i manje njihovih prijatelja puši. Pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da se učenici većinski samoprocijeniti kako ponekad konzumiraju alkoholna pića.

Tablica 32. *Odgovori ispitanika na pitanje „Konzumiram alkoholna pića“*

Konzumiram alkoholna pića	Učenici	Učenice
Nikad	26 (32,9%)	30 (24,4%)
Ponekad	37 (46,8%)	68 (55,3%)
Često	8 (10,1%)	24 (19,5%)
Svakodnevno	8 (10,0%)	1 (0,8%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 32 vidljivo je kako su učenici većinski samoprocijenili tvrdnju prema kojoj ponekad konzumiraju alkoholna pića. Naime, s navedenom tvrdnjom složilo se 46,8% učenika i 55,3% učenica. Iz rezultata je primjetno kako su učenice u nešto većem broju odgovorile da ponekad konzumiraju alkoholna pića. Usprkos tome, zabrinjavajući je podatak prema kojemu svakodnevno konzumiraju alkoholna pića, točnije 10,0% učenika se složilo tom tvrdnjom, dok je kod djevojaka taj broj znatno manji, odnosno 0,8%. Prema prethodnom istraživanju koje je provedeno 2007. godine, vidljivi su alarmantni podaci. Dakle, broj povremenih i redovitih korisnika legalnih i lako dostupnih alkoholnih pića: - pivo - Labin 47,6% (57,1% trogodišnja, 61,7% četverogodišnja, 25,5% gimnazija,); manje od prosjeka Istarske županije 52,5%; - vino - Labin 31,4% (35,4% trogodišnja, 38,6% četverogodišnja, 20,8% gimnazija,); manje od prosjeka Istarske županije 40,0%; - žestoka alkoholna pića - Labin 48,2% (37,8% trogodišnja, 57,8% četverogodišnja, 48,9% gimnazija,); više od prosjeka Istarske županije 45,7%. Istovremeno 42,5% mladih Labinjana je prvi put probalo vino u dobi ispod 10 godina (Istarska županija 29,8%), 36,1% pivo (IŽ 28,5%), a 8,9% žestoka pića (Istarska županija 6,5%). Uz to, valja izdvojiti i rezultate ESPAD-ovog istraživanja prema

kojemu je ukupno promatrajući razdoblje od 1995. do 2015. godine, u Hrvatskoj zabilježen trend porasta udjela mladih koji su najmanje jednom u životu pili alkohol. Prosječno je u zemljama uključenim u ESPAD-ovo istraživanje zabilježen suprotan trend, odnosno trend smanjenja. Hrvatska je bila ispod prosjeka 1995. i 1999., izjednačena s prosjekom 2003. godine, dok je od 2007. iznad prosjeka. U Hrvatskoj i prosječno u zemljama uključenim u ESPAD-ovo istraživanje, alkohol je tijekom života pilo više mladića nego djevojaka. Navedena pretpostavka se može smatrati djelomično potvrđenom i to kod ispitanica ženskog spola.

Pretpostavlja se da će učenici većinski samoprocijeniti kako nikad ne konzumiraju marihuanu ili hašiš i slično.

Tablica 33. *Odgovori ispitanika na pitanje „Konzumiram marihuanu ili hašiš“*

Konzumiram marihuanu ili hašiš i slično	Učenici	Učenice
Nikad	50 (63,3%)	85 (69,1%)
Ponekad	23 (29,1%)	31 (25,2%)
Često	1 (1,3%)	4 (3,3%)
Svakodnevno	5 (6,3%)	3 (2,4%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 33 vidljivo je da su učenici većinski samoprocijenili kako nikad ne konzumiraju marihuanu ili hašiš. Razlog takve pretpostavke oslanja se na rezultate istraživanja iz 2007. godine prema kojemu su labinski srednjoškolci bili na pretposljednem mjestu po izloženosti marihuani. Prema navedenom istraživanju, s marihuanom kao ilegalnom lakom drogom došlo je u doticaj oko 25,3% srednjoškolske populacije Labina (Istarska županija 29,2%) i to na razini eksperimenta (jednom ili par puta godišnje): 10,3% koristi marihuanu par puta godišnje, a 8,2% je samo jednom probalo, dok je 6,8% redovitih i povremenih korisnika marihuane ili hašiša (IŽ 11,1%). Uz to istraživanje valja spomenuti i ESPAD-ovo istraživanje prema kojemu se ukupno promatrajući razdoblje od 1995. do 2015. godine, u Hrvatskoj je zabilježen trend izrazitog porasta dostupnosti kanabisa. Udio učenika koji izjavljuju da lako ili vrlo lako mogu nabaviti kanabis porastao je s 19 % u 1995. godini na 42 % u 2015. godini. Najizrazitiji porast zabilježen je od 1995. do 2007. godine, te je 2007. gotovo svaki drugi učenik (47 % učenika i 46 % učenica) izjavljivao da lako ili vrlo lako može nabaviti kanabis. Uspoređujući rezultate ESPAD-ovog istraživanja vidljivo je da su

labinski srednjoškolci u manjoj mjeri konzumiraju marihuanu ili hašiš od prosjeka na razini RH-a. Navedena pretpostavka je potvrđena.

Pretpostavlja se da će učenici većinski samoprocijeniti kako ponekad neopravdano izostaju s nastave.

Tablica 34. *Odgovori ispitanika na pitanje „Neopravdano izostajem s pojedinih sati nastave“*

Neopravdano izostajem s pojedinih sati nastave	Učenici	Učenice
Nikad	38 (48,1%)	56 (45,5%)
Ponekad	37 (46,8%)	54 (43,9%)
Često	3 (3,8%)	10 (8,1%)
Svakodnevno	1 (1,3%)	3 (2,4%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 34 vidljivi su različiti podaci za tvrdnju neopravdano izostajem s pojedinih sati nastave. Od ukupnog broja ispitanika, 48,1% učenika se izjasnilo da nikad neopravdano izostaju s pojedinih sati nastave, dok je taj rezultat kod učenica 45,5%. Rezultati su približno slično. Da ponekad neopravdano izostaju s pojedinih sati nastave izjasnilo se 46,8% učenika i 43,9% učenica. Navedena pretpostavka nije potvrđena.

Pretpostavlja se da će učenici većinski samoprocijeniti kako nikad nisu agresivni.

Tablica 35. *Odgovori ispitanika na pitanje „Verbalno sam agresivan/a“*

Verbalno sam agresivan/a	Učenici	Učenice
Nikad	34 (43,0%)	58 (47,2%)
Ponekad	34 (43,0%)	52 (42,3%)
Često	5 (6,3%)	10 (8,1%)
Svakodnevno	6 (7,6%)	3 (2,4%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 35 vidljivi su različiti rezultati za obje skupine ispitanika. Naime, za tvrdnju u kojoj se ispituje verbalna agresivnost, 43,0% učenika je samoprocijenilo kako nisu nikad agresivni, dok je taj rezultat kod učenica 47,2%. Zanimljiv je podatak da je, također, 43,0% samoprocijenilo da su ponekad verbalno agresivni, dok je kod učenica taj broj približan, odnosno 42,3%. Usporede li se ovi rezultati s rezultatima istraživanja Ricijaš, Krajcer i Bouillet (2010), koji su koristili također isti mjerni instrument, onda se dolazi do sličnih rezultata prema kojima je agresivnost veća kod učenika muškog spola. Uvodna pretpostavka nije potvrđena.

Pretpostavlja se da se učenici većinski samoprocijeniti kako se nikad ne žale na zdravstvene probleme kako bi izbjegli provjeru znanja.

Tablica 36. *Odgovori ispitanika na pitanje „Želim se na zdravstvene probleme kako bih izbjegao/la provjeru znanja“*

Želim se na zdravstvene probleme kako bih izbjegao/la provjeru znanja	Učenici	Učenice
Nikad	52 (65,8%)	65 (52,8%)
Ponekad	22 (27,8%)	43 (35,0%)
Često	4 (5,1%)	10 (8,1%)
Svakodnevno	1 (1,3%)	5 (4,1%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 36 je vidljivo kako se učenici većinski slažu s tvrdnjom prema kojoj se nikad ne žale na zdravstvene probleme kako bi izbjegli provjeru znanja. Naime, rezultati za kategoriju Nikad među učenicima jesu 65,8% , dok je kod učenica rezultat nešto manji, odnosno 52,8%. Zanimljiv je podatak da među učenicama ima i 4,1% koji se svakodnevno žale na zdravstvene probleme kako bi izbjegli nastavu. Ovi se rezultati mogu povezati s neopravdanim izostajanjem (i prethodnim tablicama frekvencija) stoga je bilo za očekivati kako se učenici većinski ne žale na navedene probleme kako bi izbjegli provjeru znanja. Navedena pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će učenici većinski samoprocijeniti da nisu nikad fizički agresivni.

Tablica 37. *Odgovori ispitanika na pitanje „Fizički sam agresivan/a“*

Fizički sam agresivan/a	Učenici	Učenice
Nikad	52 (65,8%)	90 (73,2%)
Ponekad	19 (24,1%)	26 (21,1%)
Često	4 (5,1%)	5 (4,1%)
Svakodnevno	4 (5,1%)	2 (1,6%)
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 37 vidljivo je da su učenici većinski odgovorili kako nisu nikad fizički agresivni. Naime, za kategoriju Nikad odgovorilo je 65,8% učenika i 73,2% učenica. Zabrinjavajući je podatak da su ponekad fizički agresivni i to 24,1% učenika i 21,1% učenica. Uz to, rezultati su pokazali da je 5,1% učenika svakodnevno agresivno. Rezultati prema kojemu su ispitanici muškog spola skloniji fizičkoj agresiji potvrđuju i prethodna istraživanja. Iako su, primjerice, u dojenačkoj dobi te ranom djetinjstvu razlike prema spolu u manifestiranju agresije male, razlike se s godinama povećavaju. Točnije rečeno, dječaci postaju skloniji agresivnom ponašanju ((Maccoby i Jacklin, 1980; Strayer i Roberts, 2004). Kasnije razlike postaju još veće, te se održavaju kroz školsku dob, adolescenciju i odraslu dob (Buntaine i Costenbender, 1997; Buss i Perry, 1992; Caprara i Pastorelli, 1993; Conger i sur., 1994; Dodge i sur., 1994; Huesmann i sur., 1984; sve prema Keresteš, 2002). Uvodna pretpostavka se može smatrati potvrđenom.

Pretpostavlja se da će učenici većinski samoprocijeniti kako se nikad verbalno ne sukobljavaju s osobama od autoriteta.

Tablica 38. *Odgovori ispitanika na pitanje „Verbalno se sukobljavam s osobama od autoriteta“*

Verbalno se sukobljavam s osobama od autoriteta	Učenici	Učenice
Nikad	44 (55,7%)	96 (78,0%)
Ponekad	26 (32,9%)	25 (20,33%)
Često	5 (6,3%)	2 (1,4%)
Svakodnevno	4 (5,1%)	-
Ukupno	79 (100%)	123 (100%)

Iz Tablice 38 vidljivo je da su učenici većinski odgovorili kako se nikad verbalno ne sukobljavaju s osobama od autoriteta. Naime, tu kategoriju je odgovorilo 55,7% učenika i 78,0% učenica. Pomalo zabrinjavajući je podatak u kategoriji ponekad, gdje se 32,9% učenika i 20,33% učenica izjasnilo da su ponekad verbalno agresivni. Uz to, valja izdvojiti podatak prema kojemu je 5,1% učenika svakodnevno verbalno agresivno, dok kod učenica nije zabilježen ni jedan rezultat. Prethodna istraživanja o verbalnoj agresivnosti kod adolescenata su dvoznačna. Bjorkqvist i sur. (1992) nalaze da u svim dobnim skupinama dječaci češće koriste fizičku agresiju, dok za verbalnu agresivnost nije bilo razlike. Međutim, druga istraživanja uglavnom pokazuju da su dječaci i verbalno agresivniji od djevojčica (Maccoby i Jacklin, 1980; Osterman i sur., 1994; Salmivalli, Kaukiainen i Lagerspetz, 2000). Pretpostavka prema kojoj će učenici većinski odgovoriti kako nisu nikad verbalno agresivni prema osobama od autoriteta se može smatrati potvrđenom.

6.2. Deskriptivni rezultati

Tablica 39. *Deskripcija stavova učenika prema dimenzijama otpornosti i rizičnih ponašanja*

DIMENZIJE	MIN	MAX	M	SD	K-S
Obiteljska privrženost i komunikacija	1,55	4,00	2,95	,370	,025
Religioznost u obitelji	1,00	3,57	2,16	,544	,003
Bezvoljnost i rastresenost	1,00	4,00	2,28	,733	,000
Markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari	1,00	4,00	1,72	,618	,000
Agresivno ponašanje	1,00	4,00	1,44	,494	,000

Kazalo: *Min*= minimalna vrijednost, *Max*= maksimalna vrijednost, *M*= aritmetička sredina, *SD*= standardna devijacija, *K-S*= Kolmogorov Smirnov Test, **= $p > 0,01$; *= $p > 0,05$.

Uvidom u Tablicu 2 prema dobivenim rezultatima srednje vrijednosti, odnosno aritmetičkim sredinama, vidljivo je da učenici procjenjuju da se dimenzija otpornosti Obiteljska privrženost i komunikacija uglavnom odnosi na njih ($M=2,95$), dok se druga dimenzija otpornosti Religioznost u obitelji također uglavnom odnosi na njih ($M=2,16$). Prema minimalnim i maksimalnim vrijednostima među učenicima ne postoji onaj koji smatra da se neka od dimenzija otpornosti ne odnosi na njega. Rezultati na faktorima se ne distribuiraju normalno što je provjereno Kolmogorov Smirnov testom.

Na temelju aritmetičkih sredina koje se odnose na rizična ponašanja, učenici su samoprocijenili da skoro često manifestiraju rastresenost i bezvoljnost ($M=2,28$), zatim su

samoprocijenili da ponekad manifestiraju markiranje i konzumaciju psihoaktivnih tvari ($M=1,72$), dok skoro nikad ne manifestiraju agresivno ponašanje ($M=1,44$). Prema minimalnim i maksimalnim vrijednostima ne postoji učenik koji smatra da se neka od dimenzija rizičnih ponašanja ne odnosi na njega. Rezultati na faktorima se ne distribuiraju normalno što je provjereno Kolmogorov Smirnov testom.

6.3. Povezanosti

Tablica 40. *Korelacija učeničkih dimenzija otpornosti u odnosu na rizična ponašanja (r_s)*

DIMENZIJE	Bezvoljnost i rastresenost	Markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari	Agresivno ponašanje
Obiteljska privrženost i komunikacija	-,06	-,10	-,20**
Religioznost u obitelji	-,38**	-,02	,14*

Kazalo: ** = $p > 0,01$, * = $p > 0,05$

Iz Tablice 3 vidljivo je da nema povezanosti između dimenzija Obiteljska privrženost i komunikacija te Bezvoljnost i rastresenost, također nema povezanosti i između Obiteljske privrženosti i Markiranja i konzumacije psihoaktivnih tvari, dok niska i negativna povezanost između Obiteljske privrženost i Agresivnog ponašanja, što znači da učenici koji imaju veću obiteljsku privrženost i komunikaciju u manjoj mjeri manifestiraju agresivno ponašanje.

Što se tiče druge dimenzije otpornosti, odnosno Religioznosti u obitelji, rezultati su pokazali da postoji umjerena i negativna povezanost između Religioznosti u obitelji i Bezvoljnosti i rastresenosti pri čemu učenici koji iskazuju veću religioznost u obitelji manje manifestiraju Bezvoljnost i rastresenost. Nadalje, nema povezanosti između Religioznosti u obitelji i Markiranja i konzumacije psihoaktivnih tvari. No, niska i pozitivna povezanost je između Religioznosti u obitelji i Agresivnog ponašanja, što znači da učenici koji su samoprocijenili većim vrijednostima religioznost u obitelji, iskazuju i u većoj mjeri agresivna ponašanja.

7. INTERPRETACIJA

7.1. Verifikacija hipoteza

7.1.1. Prva hipoteza

Prva postavljena hipoteza ovog istraživanja prema kojoj će povezanost između obiteljske privrženosti i komunikacije biti negativna u odnosu na rizična ponašanja srednjoškolaca može se smatrati djelomično potvrđenom.

Naime, rezultati su pokazali da nema povezanosti između obiteljske privrženosti i komunikacije i rizičnih ponašanja kao što su bezvoljnost i rastresenost, markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari, osim kod agresivnog ponašanja gdje je povezanost niska i negativna. Rezultati brojnih istraživanja pokazuju da je privrženost negativno i umjereno povezana s delinkventnim ponašanjem, tj. da niska privrženost roditeljima povećava vjerojatnost manifestiranja delinkventnoga ponašanja (npr. Cernkovich i Giordano, 1987.; Junger-Tas, 1992.; Mak, 1991.; Rankin i Wells, 1990.; Sampson i Laub, 1994.). O tome govori i Raboteg-Šarić (1999) koji smatra da rizici za razvoj poremećaja u ponašanju kod adolescenata, često su povezana s kvalitetom obiteljskih odnosa te roditeljskim stilom odgoja (Raboteg-Šarić, 1999). Slično navode Foster i Robin (1989, prema Pillay 1998) koji su primijetili da je neučinkovita komunikacija u obitelji povezana s emocionalnim problemima adolescenata te posebno poremećajima u ponašanju, a time i agresivnim ponašanjem. Primjerice, neka su istraživanja pokazala da bježanje iz škole ima uzroke u obiteljskim sukobima, ponajviše je to izraženo kod obitelji kod koje je prisutan alkoholizam roditelja (Singer i Mikšaj-Todorović, 1993).

U svojem istraživanju Bašić i Lebedina (1998) zaključuju kako je loše obiteljsko funkcioniranje koje se očituje kroz svađe, fizičko razračunavanje te zanemarivanje djeteta povezano s niskom razinom socijalizacije kod djece. Kovčo (2000) ističe kako su poremećeni odnosi u obitelji rizični čimbenik za kasniju maloljetničku delinkvenciju. Rezultati istraživanja (Ferić, 2002) koje se bavilo utjecajem načina komunikacije u obitelji na ponašanje, motivaciju i samo-percepciju adolescenata pokazuju kako se nedostatak zajedništva u obitelji povezuje s nedostatkom otvorenosti i aktivnosti u socijalnim odnosima te s nepoštivanjem pravila ponašanja. Nadalje, Brajša-Žganec, Raboteg-Šarić i Glavak (2002)

navode kako su loši obiteljski odnosi povezani s konzumacijom psihoaktivnih tvari, posebice kod djevojčica.

Većina longitudinalnih istraživanja (Loeber, 1982., prema Coie i Dodge, 1997.) ukazuje na smanjenje čestine agresivnog ponašanja, ali i povećanje njegove ozbiljnosti u adolescenciji. U tom razdoblju postoje i drugačije frustrirajuće situacije koje izazivaju agresivno ponašanje. Neki autori naglašavaju razlike u vrsti agresije koja se javlja u kasnijoj dobi (od adolescencije na dalje). Tako npr. Crick (1996) navodi neke oblike agresivnosti usmjerene prema odnosima s drugim ljudima, koji su češće vezani uz ženski spol. U te oblike ubrajaju se izopćavanje iz grupe, ogovaranja, klevete, ignoriranje i sl. Za razliku od toga, kod muškog spola češći su otvoreni oblici agresivnosti, uključujući i fiziko nasilje.

Unatoč utvrđenoj nepovezanosti, između obiteljske privrženosti i komunikacije i rizičnih ponašanja kao što su bezvoljnost i rastresenost, markiranje i konzumacija psihoaktivnih valja imati na umu da su obiteljska privrženost i kvalitetna komunikacija zaštitni mehanizmi unutar obitelji koje bi trebalo njegovati kroz zajedničko provođenje vremena, zajedničke rituale, običaje, druženja s prijateljima i slično.

7.1.2. Druga hipoteza

Druga hipoteza prema kojoj se očekivalo da će povezanost između faktora religioznost u obitelji i rizičnih ponašanja biti negativna djelomično je potvrđena, naime, umjerena i negativna je povezanost između dimenzija religioznost u obitelji i bezvoljnost i rastresenost, dok između religioznosti u obitelji i markiranja i konzumacije psihoaktivnih tvari nema povezanosti, ali je utvrđena niska i pozitivna povezanost religioznosti u obitelji i agresivnog ponašanja.

Naime, rezultati istraživanja religioznosti u obitelji pokazali su manje maksimalne vrijednosti od preostalih dimenzija koje su istraživane u radu. Ovakvi rezultati koji su dobiveni za određeno područje, točnije grad Labin, ukazuju na određenu specifičnost. Iako je Republika Hrvatska, većinski katolička zemlja, kao i sama Istarska županija, ipak postoji nesklad između religijske samoidentifikacije i prakticiranja religioznosti. O svojevrsnoj sekularizaciji i njenim tragovima u Istri piše i Boneta (2000) koji je istraživao sekularizacijske posljedice u Istri. Autor je zamijetio da su Istrani u posjećivanju misa manje aktivni od

hrvatskog prosjeka, što pridonosi intenzivnijoj sekularizaciji istarskog poluotoka od hrvatskog prosjeka. Uz to, valja napomenuti da je grad Labin imao razvijenu rudarsku djelatnost, te da su radnici mahom dolazili iz Bosne i Hercegovine, čime se i izmijenila (vjerska) struktura stanovništva. Dok, s druge strane, takvi se rezultati mogu tumačiti i posljedicama socijalizma, te nastavkom odgoja potomaka na vrijednostima koje teže sekularizaciji.

Unatoč potonje navedenom, u istraživanju (Wallace i Forman, 1998) rezultati pokazuju da učenici koji tjedno posjećuju crkvu i koji se izjašnjavaju da im je religija bitna manje se uključuju u rizična ponašanja i više se uključuju u ponašanja koja promoviraju psihičko blagostanje nego ostali njihovi vršnjaci. Također, više razine spiritualnosti su povezane s mnogim prosocijalnim ishodima kod adolescenata, uključujući pozitivan razvoj identiteta (Dowling, 2004; Markstrom, 1999; Furrow, King, i White, 2004, prema Desrosiers, 2011), osjećaj dobrobiti i zadovoljstvo životom (Cohen, 2002; Miller i Kelly, 2007, prema Desrosiers, 2011), smanjen rizik od delinkvencije (Benda i Corwyn, 1997; Powell, 1997, prema Desrosiers, 2011), zloupotreba psihoaktivnih supstanci (Miller, Davies i Greenwald, 2000; Smith, 2005; Smith i Faris, 2002, prema Desrosiers, 2011) i psihopatologijom (Miller i Gur, 2002; Pearce, Little i Perez, 2003, prema Desrosiers, 2011).

Uz to, istraživanja su pokazala da religiozne obitelji u odnosu na one koje to nisu kroz vrijeme trajanja nesigurnosti, neizvjesnosti i stresa imaju veću razinu vjere i nade u dobar ishod, rjeđe imaju problema s alkoholizmom i drogom, depresijom, pokušajima suicida i rjeđe se razvode (Gallup i Lindsey, 1999.; Bradford i Wilcox, 2004.; Bonnano i sur., 2007.)

Koenig (2008, prema Vejo, Adilović i Durmić, 2016) u svom izvještaju navodi istraživanja koja pokazuju da religijska involviranost predviđa manji stupanj zloupotrebe droga i alkohola, naročito među učenicima srednje škole, studentima i mlađim odraslim. Religioznost i rizična ponašanja adolescenata prema kojima adolescenti koji su religiozniji manje (zlo)upotrebljavaju alkohol i droge. Također, Koenig (2008) navodi istraživanja prema kojima su delinkvencija i kriminal manje frekventni kod religioznijih adolescenata. Tako 28 istraživanja od 36 (78%) onih koje su objavljene prije 2000. godine pokazuju da je stupanj delinkvencije i kriminala manji kod religioznih osoba, dok 12 do 16 istraživanja objavljenih poslije 2000. godine (75%) izvještavaju iste rezultate. Nedavne su studije pokazale da su mjerenja religioznosti s obzirom na odlaske u crkvu i važnost vjere, bila obrnuto proporcionalno povezana s maloljetničkim drogiranjem, opijanjem, pušenjem i delinkvencijom. S druge strane, ta su mjerenja bila proporcionalno povezana s mislima o

samoubojstvu, pokušaju samoubojstava i izvršenim samoubojstvima mladih u SAD-u. Valja navesti i istraživanje Vejo, Adilović i Durmić (2016) koji su ispitivali religioznost i rizična ponašanja adolescenata u Bosni i Hercegovini. Pri čemu su za ispitivanje rizičnog ponašanja koristili isti mjerni instrument koji je korišten i u ovome radu. Rezultati su pokazali da nije potvrđena statistički značajna povezanost između religioznosti i rizičnih ponašanja. Naime, dobiveni koeficijenti korelacije u odnosima tri dimenzije rizičnih ponašanja i osam dimenzija religioznosti su veoma mali (značajni na nivou od 0,01) i ne pokazuju niti srednje niti visoke povezanosti.

Unatoč uočenoj djelomičnoj povezanosti između faktora religioznost u obitelji i rizičnih ponašanja, bilo bi potrebno usmjeravati obitelji na njihovu duhovnost i religioznost koji mogu biti snažni resursi za oporavak, izlječenje i otpornost (Walsh, 2006.).

7.2. Ograničenja istraživanja i preporuke za buduća istraživanja

Prilikom pisanja ovog rada uočena su neka metodološka ograničenja, stoga se za buduća istraživanja preporučuje sljedeće:

- U istraživanje uključiti veći broj učenika, odnosno provesti istraživanje i u drugim školama kako bi se na većem uzorku dobili vjerodostojniji podaci na temelju kojih bi se mogli donositi zaključci i preporuke
- Budući da su učenici u ovom istraživanju izvršili samoprocjenu, bilo bi korisno da se u istraživanje uključe i roditelji kako bi izvršili procjenu otpornosti unutar vlastite obitelji
- U istraživanje uključiti i nastavnike kako bi izvršili procjenu učeničkih rizičnih ponašanja.

7.3. Implikacije za praksu

Iz rezultata koji su proizašli na temelju ovog istraživanja, može se zaključiti kako je potrebno da učenici imaju izraženu privrženost unutar obitelji kao i dobru i kvalitetnu komunikaciju kao zaštitni mehanizam naspram rizičnih čimbenika. Takvi učenici u manjoj mjeri će osjećati bezvoljnost i rastresenost, kao i markirati iz škole. Kako bi se odnos u obitelji poboljšao kao i komunikacija unutar obitelji, značajan čimbenik može biti i škola.

Stručni suradnici školskih ustanova mogli bi provođenjem radionica o vještinama komunikacija i rješavanjem konflikata unutar obitelji poboljšati odnose članova obitelji, a time i pridonijeti kohezivnosti unutar obitelji. Također, trebalo bi pažnju usmjeriti da se u obiteljima osvijeste njihove snage i kapaciteti, kako bi uspješno prevladali stres. Pritom, treba djecu i obitelj usmjeriti i na druženje s vršnjacima, prijateljima koji za njih mogu predstavljati izvor podrške. Kao primjer dobre provedbe u suzbijanju nasilja u školi, može se upravo navesti škola u kojoj je provedeno ovo istraživanje. Naime, Srednja škola Mate Blažine osmislila je aplikaciju za prijavu bilo koje vrste nasilja, dostupno na (http://www.ssmb.hr/libraries/0001/0369/Mobilna_aplikacija_21.11.2016..pdf).

Uz to, veliku ulogu može imati i zajednica. S jedne strane zajednica može organiziranjem različitih aktivnosti doprinijeti općoj populaciji svojih građana, te i srednjoškolaca. U gradu Labinu primjer aktivne suradnje u zajednici jest i dugogodišnji projekt „Labin –zdravi grad“. Riječ je o projektu koji pokriva različita područja i ciljane skupine, djecu i mlade, osobe s teškoćama u razvoju, treću starosnu dob, te održava i preventivne i volonterske programe. (dostupno na: <http://www.labin-zdravi-grad.hr/>). Naime, promicanjem aktivnog volontiranja učenici bi mogli kvalitetnije iskoristiti slobodno vrijeme.

Na kraju i sama zajednica može zadovoljiti i duhovne potrebe obitelji, u kojoj se njeguju religiozne vrijednosti, te tako može pridonijeti otpornosti obitelji, odnosno učenicima, naspram rizičnih ponašanja.

8. ZAKLJUČAK

U radu se nastojalo ispitati povezanost između obiteljske privrženosti i komunikacije i religioznosti u obitelji naspram samoprocijenjenih rizičnih ponašanja učenika. Provedbom istraživanja i obradom rezultata utvrđeno je da nema povezanosti između obiteljske privrženosti i komunikacije te rizičnih ponašanja (bezvoljnost i rastresenost, markiranje i konzumacija psihoaktivnih tvari), dok postoji niska i negativna povezanost s rizičnom ponašanjem: agresivnost. Dakle, kod učenika kod kojih je veća privrženost u obitelji i bolja i kvalitetnija komunikacija, primjetno je i manje rizičnih ponašanja. Stoga, članovi obitelji trebali bi razvijati kohezivnost unutar obitelji kroz zajedničko slobodno vrijeme, igre, uspješno svladavati sukobe i konflikte, s obzirom da privrženost u obitelji i učinkovita komunikacija predstavlja zaštitni mehanizam za uenička rizična ponašanja.

S druge strane, utvrđena je negativna i umjerena povezanost između religioznosti u obitelji i rizičnog ponašanja kao što bezvoljnost i rastresenost, dok nema povezanosti između religioznosti u obitelji i markiranja i konzumacije psihoaktivnih tvari, no, slučaju agresivnog ponašanja utvrđena je niska i pozitivna povezanost. Iz navedenog se može zaključiti da prakticiranje religioznosti pridonosi manjoj pojavi rizičnog ponašanja kod učenika, dok pojedini oblici agresivnog ponašanja pozitivno koreliraju. Unatoč tome, religioznost se može smatrati zaštitnim mehanizmom unutar obitelji za uenička rizična ponašanja.

9. LITERATURA

1. Ajduković, M. (2001). Ekološki multidimenzionalni pristup sagledavanju činitelja rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. (u) Bašić, J., Janković J. (ur): Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži, zaštita djece s poremećajima u ponašanju, Zagreb, 47 – 63.
2. Anić, V. (2009). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb. Novi Liber.
3. Bašić, J. (2000). Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži: Teorijsko motrište, (u) Bašić, J., Janković, J. (ur), Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži, 31-45. Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju.
4. Bašić, J., Ferić, M. (2000). Rizici u komunikaciji obitelji adolescenata. U: *Položaj adolescenata u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 81 – 97.
5. Bezinović, P. (1999). *Analiza korištenja sredstava ovisnosti među učenicima srednjih škola u Primorsko-goranskoj županiji*. Povjerenstvo za suzbijanje zlouporabe droga Primorsko-goranske županije.
6. Boneta, Ž. (2000). Stabilizacija vjerničke strukture i/ili njihanje klatna – Religioznost u Istri* – Prilog socio-religijskoj karti Hrvatske. *Revija za sociologiju*, 31(3-4), 133-151.
7. Bouillet, D., Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*, Zagreb: Školska knjiga.
8. Brajša-Žganec, A., Raboteg-Šarić, Z., Glavak, R. (2002). Gender differences in the relationship between some family characteristics and adolescent substance abuse. *Društvena Istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 11(2-3 (58-59).
9. Catalano, R.F., Hawkins, J.D., Berglund, M.L., Polland, J.A., Arthur, M. (2002). Prevention Science and Positive Youth Development: Competitive or Cooperative Frameworks? *Journal of Adolescent Health*, 31, 230 – 239.
10. Delale, E. A. (2001). Emocionalna inteligencija kao činitelj zaštite i rizika kod djece i mladih. u) Bašić, J., Janković J. (ur): Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži, zaštita djece s poremećajima u ponašanju, Zagreb, 63 – 76.

11. Desrosiers, A. (2011). Relational Spirituality in Adolescents: Exploring Associations with Demographics, Parenting Style. Religiosity and Psychopathology, Doctoral Dissertation, The Graduate School of Arts and Science, Columbia University.
12. Doležal, D. (2006). Otpornost i prevencija poremećaja u ponašanju. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42 (1), 87 -102
13. Domitrovich, C.E., Bierman, K.L. (2001). Parenting Practices and Child Social Adjustment: Multiple Pathways of Influence, *Merrill-Palmer Quarterly*, 47, 2.
14. Etički kodeks istraživanja s djecom (2003). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
15. Europsko istraživanje o pušenju, pijenju alkohola i uzimanju droga među učenicima (ESPAD), na mrežnoj stranici: <https://www.hzjz.hr/medunarodna-istrazivanja/espada/>, posjećeno 4.5.2017.
16. Fagan, J., Bernd, E., Whiteman, V. (2007). Adolescent Fathers' Parenting Stress, Social Support, and Involvement with Infants. *Journal of Research on Adolescence*, 17, (1), 1 – 22.
17. Ferić Šlehan, M., Mihić, J., Ricijaš, N. (2008). Rizična ponašanja mladih i percepcija očekivanih posljedica za rizična ponašanja od strane roditelja. *Kriminologija i socijalna integracije*, 16, 2, 47-59
18. Ferić, M., Maurović, I., Žižak, A. (2016). Izazovi istraživanja otpornosti obitelji. *Kriminologija i socijalna integracija*, 24, (1), 3 – 25.
19. Ferić, M., Maurović, I., Žižak, A. (2016.). Metrijska obilježja instrumenata za mjerenje komponente otpornosti obitelji: Upitnik za procjenu otpornosti obitelji, (FRAS). *Kriminologija i socijalna integracija*, 24, (1), 26 – 49.
20. Fringerson, L. (2005). Do Mother's Opinions Matter in Teens' sexual Activity? *Journal of Family Issues*, 26, 7, 947 – 974.
21. Gardner, S.E., Green, P.F., Marcus, C. (1994). Signs of Effectives II: Preventing Alcohol, Tobacco and other Drug Use: A Risk Factor/resiliency-based Approach. Government Printing Office, Washington, D.C.
22. Gray, M.R., Steinberg, L. (1999). Unpacking authoritative parenting: Reassessing a multidimensional construct, *Journal of Marriage and the Family*, 61, (3), 547 – 587.
23. Haddad, J.D., Bracos, R., Hollenbeck, A.R. (1991). Family Organization and Parent Attitudes of Children with Conduct Disorder. *Journal of Clinical Child Psychology*, 20, 152 – 161.

24. Harachi, T.W. (2000). A Prevention science Framework Aimed at Delinquency. Annual Report for 2000 and Resource Materials series., 59, UNFEI, Fuchu/Tokyo, 183 – 194.
25. Hodžić, A., Bijelić, N., Cesar, N. (2003). *Spol i rod pod povećalom: priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije*, Zagreb, Cesi.
26. Horning, L.E., Gordon Rouse, K.A. (2002). Resilience in Preschoolers and Toddlers from Low-Income Families. *Early Childhood Education Journal*, 29, (3), 155.
27. Keresteš, G. (2002). *Dječje agresivno i prosocijalno ponašanje u kontekstu rata*. Jastrebrasko: Naklada Slap.
28. Koenig, H.G. (2008). Religious Practices and Health: Overview: Presented to Subcommittee on Research and Science Education of the U.S.
29. Kovčo, I., Katalinić, I. (2000). Obilježja počinitelja nasilničkih delikata na području Primorsko-goranske županije obzirom na povrat. *Kriminologija & socijalna integracija : časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 8(1-2), 21-26.
30. Kuzman, M., Pejnović Franelić, I., Pavić Šimetin, I., Pejak, M. (2008). Europsko istraživanje o pušenju, alkoholu i drogama među učenicima, *Hrvatski zavod za javno zdravstvo*.
31. Labin –Zdravi grad: na mrežnoj stranici: <http://www.labin-zdravi-grad.hr/>, posjećeno 9.6.2017.
32. Lacković-Grgin, K. (2000). *Stres u djece i adolescenata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
33. L'Engle, L.K., Jackson, C. (2008). Socialization Influences on Early Adolescents' Cognitive Susceptibility and Transition to Sexual Intercourse, *Journal of research on adolescence*, 18, (2), 353 – 378.
34. Luthar, S., Cicchetti, D., Becker, B. (2000). The Construct of resilience: a critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71, 3, 542 – 62.
35. Maccoby, E.E., Jacklin, C.N. (1980). Seks differences in aggression:A rejoinder and reprise. *Child Development*, 51, 964 – 980.
36. Masten, A. (2001). Ordinary Magic: Resilience Processes in Development. *American Psychologist*, 56 (3), 227 – 238.
37. Masten, A.S., Coatsworth, J.D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American Psychologist*, 53, 205 – 220.

38. Meščić-Blažević, Lj. (2007). Pedagoška prevencija poremećaja u ponašanju adolescenata. *Pedagoški istraživanja*, 4, (2), 301 – 306.
39. Mikšaj-Todorović, Lj., Uzelac, S. (1991). Osnovna obilježja ispitanih ponašanja učenika. *Defektologija*, 27, (1), 45 – 70.
40. Mirolović-Vlah, N. (2004). Stavovi o sukobima i razine poremećaja u ponašanju mladih. *Kriminologija i socijalna integracija*, 12(2), 109 – 116.
41. Moon, W.M., Fornili, K., O'Briant, A.L. (2007). Risk Comparison Among Youth Who Report Seks With Same-Seks Versus Both-Seks Partners, *Youth&Society*, 38, (3), 267 – 284.
42. Mrazek, P.J., Haggerty, R.J. (1994). Reducing risks for mental disorders: Frontiers for preventive intervention research. Washington, DC: National Academy Press.
43. Olson, D. (2011). FACES IV and The Circumplex Model: validation Study. *Journal of marital and Family Therapy*. 3(1). 64 – 80.
44. Openshaw, K.P. (2011). The Relationship between family functioning, family resilience and quality of life among vocational rehabilitation clients. Doctoral thesis. UtahStateUniversity.Preuzeto:<http://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2084&context=etd>. Posjećeno: 3.4.2017.
45. Peggy, G.C., Cernkovich, S.A., Rudolph, J.L. (1997). „Gender, Crime, and Desistance: Toward a Theory of Cognitive Transformation.” Paper presented at the annual meetings of the American Sociological Association, Toronto.
46. Petterson, G.R., DeBaryshe, B., Ramsey, E. (1990). A development perspective on Antisocial Behavior, *American Psychologist*, 44, 329 – 335.
47. Pillay, A. L. (1998). Perception of Family Functioning in Conduct Disordered Adolescent. *South African Journal of Psychology*, 28, 4, 191 - 196.
48. Rak, C.F., Patterson, L.E.(1996). Promoting resilience in at-risk children. *Journal of Counselling and Development*, 74, 368 – 373.
49. Ricijaš, N., Krajcer, M., Bouillet D. (2010). Rizična ponašanja zagrebačkih srednjoškolaca – razlike s obzirom na spol. *Odgojne znanosti*, 12 (1), 45 – 63.
50. Scaramella, L.V., Conger, .R.D, Simons, R.L. (1999). Parental protective influences and gender-specific increases in adolescent internalizing and externalizing problems. *Journal of Research on Adolescence*, 9, 111 – 141.
51. Siebert, A. (2005). *The resiliency advantage. Master change, thrive under pressure and bounce back from setbacks*. Resiliency center, Portland.

52. Siebert, A. (2006). Definition of resiliency. OR: Resiliency Center, na mrežnoj stranici: www.resiliencycenter.com/definitions.shtml, posjećeno 4.4.2017.
53. Sheridan, S. M., Sjuets, T. M., Coutts, M. J. (2013). Understanding and Promoting the Development of Resilience in Families U: Goldstein, S., Brooks, R. B. (ur.) Handbook of Resilience in Children (second edition). Springer, 143 – 160.
54. Simon, J. B., Murphy, J. J., Smith, S. M. (2005). Understanding and fostering family resilience. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*. 13. 42 – 436.
55. Sixbey, M.T. (2005). Development of the Family resilience assessment scale to identify family resilience constructs. Doctoral Dissertation. University of Florida. Na mrežnoj stranici: <http://ufdc.ufl.edu/UFE0012882/00001>, posjećeno 23.3.2017.
56. Slika zdravlja grada Labin, dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.labin.hr/Files/201603/Slika%20zdravlja%20Grada%20Labina.pdf>, posjećeno 9.6.2017.
57. Srednja škola Mate Blažine, na mrežnoj stranici: <http://www.ssbm.hr/>, posjećeno 10.6.2017.
58. Strayer, J., Roberts, W. (2004). Empathy and observed anger and aggression in five-year-old. *Social Development*, 13 (1), 1 – 13.
59. Štulhofer, A., Jureša, V., Mamula, M. (2000). Problematici uži: rizično seksualno ponašanje u kasnoj adolescenciji. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 9, (6), 867 – 893.
60. Talashek, L.M., Norr, F.K., Dancy, L.B. (2003). Building teen power for sexual health, *Journal of transcultural nursing*, 14, (3), 207 – 206.
61. Ule, M. (1987). *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska entnost.
62. Urbanac, K. (2001). Kvaliteta doživljaja vlastitih sposobnosti kao zaštitni čimbenik u procesu odrastanja i sazrijevanja. (u) Bašić, J., Janković, J. (ur): Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladih. Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštita djece s poremećajima u ponašanju, Zagreb, 84 – 97.
63. Van Hook, M.P. (2008). *Social Work Practice with Families: A Resiliency-based approach*. Chicago: Lyceum Books, Inc.
64. Vejo, E., Adilović, M. i Durmić, A. (2016). *Religioznost i rizična ponašanja adolescenata u urbanim sredinama Federacije Bosne i Hercegovine*. Sarajevo. Centar za dijalog- Vesatija.

65. Wallace, J.M., Forman, T.A. (1998). Religion's Role in Promoting Health and Reducing Risk Among American Youth, *Health Education and Behavior*, 25, 6.
66. Walsh, F. (1996a). The Concept of Family Resilience: Crisis and Challenge, *Family Process*, 35(3). 261–281.
67. Walsh, F. (2003b). Family Resilience: A Framework for Clinical Practice. *Family Process*, 42 (1), 1-19
68. Walsh, F. (2006c). Strengthening Family Resilience. The Guilford Press, New York
69. Zloković, J., Vrcelj, S. (2010). Rizična ponašanja djece i mladih. *Odgojne znanosti*, 12, (1), 197 – 213.
70. Žužić, S. (2009). *Zašto učenici izostaju s nastave?* Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile: Pazin.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Sveučilišna avenija 4
51000 Rijeka
Hrvatska

tel. (051) 265-600 (051) 265-602 faks.265-799
e-adresa: dekanat@ffri.hr
mrežne stranice: <http://www.uniri.ffri.hr>

Rijeka, ožujak 2017.

KLASA:

URBROJ:

SREDNJA ŠKOLA MATE BLAŽINE LABIN

RUDARSKA 4, 52220 LABIN

PREDMET: Zamolba za provođenje istraživanja u Srednjoj školi Mate Blažine u Labinu

Alen Hasikić student je diplomskog jednopredmetnog studija Pedagogije u okviru kojeg piše diplomski rad na temu „Povezanost doživljaja otpornosti u vlastitoj obitelji i procijenjenih rizičnih ponašanja kod srednjoškolaca“ pod mentorstvom vanjske suradnice doc. dr.sc. Nataše Vlah.

Diplomski rad studenta uz teorijski dio uključuje i empirijski, tj. provođenje istraživanja u Srednjoj školi Mate Blažine u Labinu. Istraživanje se sastoji od ispitivanja stavova učenika. Ispunjavanje upitnika je anonimno i dobrovoljno.

Istraživanje ni na koji način ne nanosi štetu sudionicima. Povratne informacije o rezultatima istraživanja možete dobiti na zahtjev putem e-pošte ili prezentacijom u Vašoj školi. Stoga Vas molimo da studentu diplomskog studija pedagogije Alenu Hasikiću omogućite provedbu istraživanja u Vašoj školi.

Kontakti u slučaju eventualnih pitanja:

Alen Hasikić, student

Mentorica dr.sc. Nataša Vlah

S poštovanjem,

Dekanica

Popis tablica:

1. Tablica 1. *Obilježja otpornih obitelji* (Sheridan, Sjuts i Coutts, 2013)
2. Tablica 2: *Odgovori ispitanika na pitanje „Pokazujemo naklonost i ljubav prema drugim članovima obitelji.*
3. Tablica 3: *Odgovori ispitanika na pitanje „Kažemo jedni drugima koliko nam je stalo do njih“*
4. Tablica 4: *Odgovori ispitanika na pitanje „Otvoreni smo raditi stvari na nove načine“*
5. Tablica 5: *Odgovori ispitanika na pitanje „Naša obitelj je dovoljno fleksibilna da se nosi s neočekivanim događajima*
6. Tablica 6. *Odgovori ispitanika na pitanje „Nastojimo biti svjesni da članovi obitelji nisu povrijeđeni“*
7. Tablica 7. *Odgovori ispitanika na pitanje „Imamo snage za rješavanje naših problema“*
8. Tablica 8. *Odgovori ispitanika na pitanje „Ono što radimo jedni za druge utječe na to da se osjećamo dijelom obitelji“*
9. Tablica 9. *Odgovori ispitanika na pitanje „Iskušavamo nove načine rješavanja problema“*
10. Tablica 10. *Odgovori ispitanika na pitanje „Možemo se osloniti na ljude u našoj zajednici“*
11. Tablica 11. *Odgovori ispitanika na pitanje „Možemo postići kompromis kad se pojave problemi“*
12. Tablica 12. *Odgovori ispitanika na pitanje „Prihvaćamo stresne situacije“*
13. Tablica 13. *Odgovori ispitanika na pitanje „Mislimo da su ljudi iz naše zajednice spremni pomoći“*
14. Tablica 14. *Odgovori ispitanika na pitanje „Znamo da smo važni našim prijateljima“*
15. Tablica 15. *Odgovori ispitanika na pitanje „Pazimo što kažemo jedni drugima“*
16. Tablica 16. *Odgovori ispitanika na pitanje „Dijelimo odgovornost u obitelji“*
17. Tablica 17. *Odgovori ispitanika na pitanje „Znamo da postoji pomoć u našoj zajednici“*
18. Tablica 18. *Odgovori ispitanika na pitanje „Kod kuće se svatko od nas može ispuhati.*
19. Tablica 19. *Odgovori ispitanika na pitanje „Savjete tražimo od pripadnika religijske zajednice“*
20. Tablica 20. *Odgovori ispitanika na pitanje „Sudjelujemo u aktivnostima koje organizira vjerska zajednica*

21. Tablica 21. Odgovori ispitanika na pitanje „Od susjeda dobivamo poklone“
22. Tablica 22. Odgovori ispitanika na pitanje „Odlazimo na vjerske obrede“
23. Tablica 23. Odgovori ispitanika na pitanje „Tražimo pomoć i podršku od susjeda“
24. Tablica 24. Odgovori ispitanika na pitanje „Volontiramo u našoj zajednici“
25. Tablica 25. Odgovori ispitanika na pitanje „Sudjelujemo u aktivnostima koje odgovaraju situaciji“
26. Tablica 26. Odgovori ispitanika na pitanje „Brzoplet/a sam“
27. Tablica 27. Odgovori ispitanika na pitanje „Neopravdano izostajem cijeli dan s nastave“
28. Tablica 28. Odgovori ispitanika na pitanje „Pospan/a sam na nastavi“
29. Tablica 29. Odgovori ispitanika na pitanje „Bezvoljan/a sam“
30. Tablica 30. Odgovori ispitanika na pitanje „Nezainteresiran/a sam za školsko gradivo“
31. Tablica 31. Odgovori ispitanika na pitanje „Pušim cigarete“
32. Tablica 32. Odgovori ispitanika na pitanje „Konzumiram alkoholna pića“
33. Tablica 33. Odgovori ispitanika na pitanje „Konzumiram marihuanu ili hašiš“
34. Tablica 34. Odgovori ispitanika na pitanje „Neopravdano izostajem s pojedinih sati nastave“
35. Tablica 35. Odgovori ispitanika na pitanje „Verbalno sam agresivan/a“
36. Tablica 36. Odgovori ispitanika na pitanje „Žalim se na zdravstvene probleme kako bih izbjegao/la provjeru znanja“
37. Tablica 37. Odgovori ispitanika na pitanje „Fizički sam agresivan/a“
38. Tablica 38. Odgovori ispitanika na pitanje „Verbalno se sukobljavam s osobama od autoriteta“
39. Tablica 39. Deskripcija stavova učenika prema dimenzijama otpornosti i rizičnih ponašanja
40. Tablica 40. Korelacija učeničkih dimenzija otpornosti u odnosu na rizična ponašanja (rs)

Popis slika:

1. Slika 1. Grafički prikaz procesa obiteljske otpornosti
2. Slika 2. Prikaz ispitanika prema spolnoj strukturi
3. Slika 3. Prikaz učenika prema dobnoj strukturi